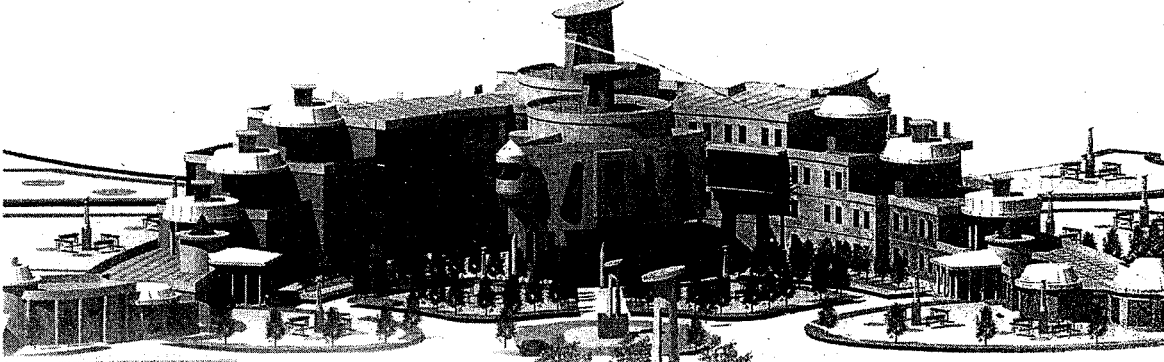

NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
KAPADOKYA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ (NEVKAM)

1. Uluslararası
NEVŞEHİR
TARİH VE KÜLTÜR
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

16-19 Kasım 2011, **Nevşehir**

Editör
Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

1. Cilt

1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri

Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2

Editör

Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

ISBN: 978-605-4163-02-1 (tk)
978-605-4163-03-8 (1.cilt)

1. Baskı

Nisan, 2012 / Ankara

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Baskı, Cilt

Grafiker®

Ofset Yayıncılık Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Caddesi

Ali Kabakçı İşhanı 85/3

İskitler-ANKARA

Tel : 0 312. 384 00 18

Faks : 0 312. 342 16 52

DESTEKLERİ İÇİN

Nevşehir Valiliği'ne, Nevşehir Belediyesi'ne, TÜBİTAK'a,
Avanos Belediyesi'ne, Başdere Belediyesi'ne, Çat Belediyesi'ne,
Derinkuyu Belediyesi'ne, Göre Belediyesi'ne, Gülşehir Belediyesi'ne,
Göreme Belediyesi'ne, Hacıbektaş Belediyesi'ne, Kavak Belediyesi'ne,
Mustafapaşa Belediyesi'ne, Uçhisar Belediyesi'ne, Ürgüp Belediyesi'ne

TEŞEKKÜRLERİMİZLE

ONUR KURULU

Abdurrahman SAVAŞ
(Nevşehir Valisi)

Hasan ÜNVER
(Nevşehir Belediye Başkanı)

Ali DİRİKOÇ

Asım DİRİKOÇ

Veli DİRİKOÇ

Vefa KÜÇÜK

Erol TOKSÖZ

DÜZENLEME KURULU

Başkan

Prof. Dr. Filiz KILIÇ
(Nevşehir Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Yrd. Doç Dr. Adem ÖGER
(Kapadokya Araştırma ve Uygulama Merkezi)

Yrd. Doç Dr. Atila TÜRKER
(Fen-Edebiyat Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN
(Turizm Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Fatih BAŞBUĞ
(Güzel Sanatlar Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Özden TAŞĞIN
(Fen-Edebiyat Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Uluç ÇAĞATAY
(İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi)

DANIşMA VE BİLİM KURULU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mustafa İSEN
Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ
Prof. Dr. Hâluk Şükrü AKALIN
Prof. Dr. Ali BİRİNCİ
Prof. Dr. Osman HORATA
Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ
Prof. Dr. Çetin PEKACAR
Prof. Dr. Emrullah GÜNEY
Prof. Dr. Nimet KARATAŞ
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER
Prof. Dr. Erol SEYFELİ
Prof. Dr. İhsan SOLAK

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Esvet AÇIKGÖZ - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Hidayet AKDEMİR - Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Nusret AKYÜREK - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Maria ANDALORO - İtalya
Prof. Dr. Ahmet ATAN - Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ATEŞ - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa AYTEKİN - Bahrain Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN - Mimar Sinan Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut CABAROĞLU - Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Eva CSAKI - Macaristan
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir DENİZ - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. H. Hüseyin DİLAVER - Emekli
Prof. Dr. Oğuz DOĞAN - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi DURAN - Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. İlhami DURMUŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Metin EKİCİ - Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz Selim ERDAL - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Emir ERDEN - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Bozkurt ERSOY - Ege Üniversitesi
Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY- Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Patrick D. FLORES - Filipinler
Prof. Dr. Mustafa GÖNÜLLÜ - Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Cahit GÜNBATTI - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal GÜNEŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Emrullah GÜNEY - Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR - Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Yıldız GÜVEN - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gerhard HAUFBAER - Avusturya
Prof. Dr. Eva Csató JOHANSON – İsveç
Prof. Dr. Alimcan İNAYET- Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla KARAHAN - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nimet KARATAŞ - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi KILIÇ - Niğde Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz KILIÇ - Nevşehir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. İlknur KOLAY - İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ - Emekli
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan Morina - Pristine Üniversitesi - Kosova
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa OFLAZ - Artuklu Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal OĞUZ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nurgün OKTİK - Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Şener OKTİK - Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ - Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN - Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Çetin PEKACAR - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Erol SEYFELİ - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Güler SOMER - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Nebi SÜMER - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ŞENOL - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞİRZAD - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay TAYMAZ - İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan TEPECİK - Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer TOPAL - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNÇEL - Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN - Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim ÜNAL - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN- Konya Üniversitesi
Prof. Dr. Tayfun YILDIRIM - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI - Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Galip YÜKSEL - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet BAŞBUĞ - Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Doç. Dr. Şakir BATMAZ- Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Sedat BAYRAKAL- Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın BÜYÜKSARAC - On Sekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan ÇAKIR - Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt ÇELEBİ - Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Erdoğan ÇİÇEK - Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Şevket DÖNMEZ - İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ - Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Mete KALYONCU- Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk KERVAN- Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. İsa KORKMAZ - Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KOYUNCU - Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep KUŞLUVAN - Nevşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ORAL - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Sacit PEKAK - Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Gül TUNÇEL - Nevşehir Üniversitesi

Doç. Dr. Haşim YILMAZ - Nevşehir Üniversitesi
Dr. Roberto BIXIO – İtalya
Dr. Tuncay BÜLBÜL-Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Catherine JOLIVET - LEVY - Fransa
Dr. Robert LANGER – Almanya
Dr. Adem ÖGER-Nevşehir Üniversitesi
Dr. Janos SIPOS - Macaristan
Dr. Roza SULTANOVA - Tataristan

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Öğr. Gör. Suzan AKKUŞ
Öğr. Gör. Dr. Özden YARIMCA
Arş. Gör. Elif Esra ÖNEN
Arş. Gör. Mehmet Emin DEDE
Arş. Gör. Sema DEMİR
Arş. Gör. Tuğba BAYRAKDARLAR
Arş. Gör. Erdem TAZEGÜL
Arş. Gör. Yasin KARADENİZ
Arş. Gör. Recep SUBAŞI

İÇİNDEKİLER

Sunuş	xxv
-------------	-----

Açış Konuşmaları

Abdurrahman SAVAS, Nevşehir Valisi	3
Hasan ÜNVER, Nevşehir Belediye Başkanı	5
Prof. Dr. Filiz KILIÇ, Nevşehir Üniversitesi Rektörü.....	7
Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER, NEVKAM Müdürü	11

BİLDİRİLER

(Bildiriler Alfabetik Olarak Sıralanmıştır)

A. Nilay EVCİL

Nevşehir ve Yakın Çevresinde Sürdürülebilir Turizm Ekoturizm Olanakları	17
--	----

Abdullah Sani bin KAMULİDDİN

Malezya Mağaralarındaki Kapadokya Toplulukları ve Kabileleri: Eski Medeniyet ve Tarih Arasındaki Fark.....	29
---	----

Adem ÖGER

Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası	37
--	----

Ahmet OĞUZ

12 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Siciline Göre 20. Yüzyılın Başlarında Nevşehir'de Hayat.....	51
---	----

Ahmet SEVGİ

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Emriyle Tertip Edilen Kaside Mecmuasındaki Müzeyyel Gazeller	61
---	----

Ahmet Şakir ATÇI

Doğal ve Tarihi Mekânların Eğitimsel Boyutu.....	85
--	----

Ahmet TAŞGIN

Hacı Bektaş Veli Menakıbnamesinin Yeniden Okunması: İmkânlar ve Sorunlar	103
---	-----

Ahmet TURAN TÜRK

Leksikon Ellino-Turkikon'dan Hareketle

Grek Asıllı Karamanlı Alfabeti..... 123

Alaattin UCA

Ürgüplü Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi 139

Ali KOZAN

Osmanlı Döneminde Hacıbektaş Kasabası'nda

Bir Bektaşî Şeyhi: Sersem Ali Baba ve Zviyesi 179

Ali ÖZCAN

Nevşehir İlindeki Tıbbi Jeoloji (Jeomedikal)

Tehlikesinin Değerlendirilmesi..... 207

Ali ÖZDEK

Nevşehir İli Avanos İlçesinde Yapılan Mevlevi Ayinlerinin

Yabancı Turistler zerindeki Etkileri 223

Arzu ECEOĐLU

Mimarisi İle Bir Tarih "Kapadokya" 233

Arzu GÜRDAL DURSİN

Görsel İletişim Tasarımda Kimlik Tanıtımı

"Nevşehir Bölgesi ve Kapadokya Etnik Kimliği" 245

Asuman Ergül ÜNSAL

Karamanlı Türklerin Sözlü ve Yazılı Edebiyatında Ata Sözleri..... 263

Atilla ÖZDEK- Umut ERARSLAN

Hacı Bektâş-ı Veli Felsefesinde Müzik..... 279

Atila TÜRKER

Tarih ncesi Nevşehir 309

Aysu HATIĐOĐLU - Serkan ŞENGÜL

Şarap Turizmi Çerçevesinde Kapadokya Şaraplarının Pazarlanabilirliği 333

Ayşe Nur SIR

Hacı Bektâş-ı Veli'nin Makaltrı'nda Tasavvuf

Terminolojisi Açıısından Âdem ve Âlem Kavramlarına Bakış..... 343

Ayşe UYGUR

Nevşehir-İç Anadolu Bölgesi'nde üretilen

Tekstiller İçin Bazı neriler 359

Ayşegül ACAR

Anadolu Çömlekçiliğinin Sorunlarından Bir Kesit "Avanos" 369

Banu BULDUK

Nevşehir Tanıtımında Yörenin Kültürel Değerlerinin Kullanılmasının
Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi 379

CİLT 2

Banu DAVUN - Betül AYTEPE

Seramik Sanat ve Tasarım Eğitiminde Müze ve
Atölye Uygulamaları 5

Bekir KABAKÇI

Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kurşunlu Camii
Kalemîşi Çalışmalarının, Kompozisyonu Oluşturulan
Etmenler Açısından İncelenmesi 23

Beyhan ASMA

Rusya - Türkiye Turizminin Vazgeçilmez Köprüsü: Kapadokya 45

Birnaz ER - Zeliha SARIKAYA HÜNEREL

Turistik Bir Bölge Olan Nevşehir İlinin Yöredeki El Sanatlarına Katkısı 63

Buket KÖREMEZLİ

Karamanlıca Yazılmış İlk Roman Temeşa-i Dünya ve
Cefakâr u Cefakeş'te Kullanılan Zarf-Fiiller 77

Burcu BAŞARAN

Geleneksel Nevşehir Kıyafetlerinden Faydalanarak
Tasarlanan Turistik Amaçlı Giysiler 91

Carmela CRESCENZI - Giorgio VERDIANI - Sergio Di TONDO

Kültürel Miras İçin Araştırmalar ve İnteraktif Multimedya Belgeler 111

Catherine JOLIVET LEVY

Tokalı Kilisesinin Gözden Geçirilmesi:
Yeni Kilisede İsa'nın Vaizlik Döngüsü Üzerine Yeni Düşünceler 131

Celal Gülşen - Taner DURAN

Yükseköğretim Öğrencilerinin Başarılarına Takım Çalışmasının Etkisi 143

Chiara BORDINO

Tanrı'nın Yaşadığı Bir Yer. Nevşehir Bölgesi'nde
Hristiyan Kilisesinin Gelişimi (IV-XIII Yüzyıllar Arası) ve
Bu Kilisenin Görsel Sanatlardaki Rolü 161

Cihan ÇAKMAK Karamanlı Türkçesine Genel Bir Bakış Denemesi	185
Çağatan TAŞKIN - Cem Okan TUNCEL Destinasyon Pazarlaması ve Marka Kent Oluşturma Stratejileri: Nevşehir İli İçin Marka Kent Temelli Bir Turizm Stratejisi Önerisi	209
Çetin PEKACAR- Filiz Meltem ERDEM UÇAR Nevşehir Ve Diğer Anadolu Ağızlarında Fiillerin Teklik 3. Şahıs Çekimlerinde /N/ Sesi	225
Çiğdem DİRİK- Ahsen ARMAĞAN Nevşehir'in Basına Yansıyan İmajı ve Markalaşma Sürecinde Nevşehir.....	237
Deniz ULUKUŞ- Osman TURGAY Ürgüp, Derinkuyu ve Hodul Dağı (Nevşehir) Arasında Kalan Bölgenin Floristik Özellikleri.....	261
Dilek HERKMEN Nevşehir Ağızlarındaki Süreklilik Tasvirî Fiillerinin Tarihî ve Çağdaş Lehçelerle Mukayesesi	271
Dilek YEŞİLTUNA Popüler Kültür ve Film Turizmi	287
Dimitrios KATSIKAS- KAPPADOKIS Aziz George Neapolitis (1730-1797) Biyografisi ve Mucizeleri	307
Doğan ATILGAN Nevşehir'de Kültür ve Kütüphaneler	329
Duygu EREN - Hediye LİMON - Yusuf KARAKUŞ Nevşehir Turizminin İstatistiksel Olarak Değerlendirilmesi (1982-2011).....	353
Efkan UZUN Şeyhülislâm Ürgüplü Mustafa Hayrî Efendi (1867-1922)	375
Elif Esra ÖNEN Tarihsel Bir Roman: Kapadokya Kahramanı Yağışoğlu Yaşar	391
Elif ŞENEL Neşet Günal'ın Eserleri Çerçevesinde Sanatta Yöresellik Kavramı Üzerine Bir Tartışma	399
Emin ERDEM KAYA Nevşehir İli Ürgüp İlçesinde "Nahl Övme" Geleneği	425

CİLT 3

Emin SELAMOĞLU

Karamanlıların Niğde'si..... 5

Emin TOROĞLU

Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir 17

Ercan KAÇMAZ

Aynı Adı Taşıyan ve Benzer Resimleri İçinde
Bulunduran Kapadokya Kiliseleri 41

Erol SEYFELİ

Milli Mücadelenin Önemli Kilometre Taşı Olan Hacıbektaş 63

Esra IŞIK

Bir Hemşehrilik Örgütlenmesi Örneği
"Nevşehirliiler Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği" 75

Eva CSAKI

Türkülerin Metinlerine Dair..... 87

Evrin ÖLÇER ÖZÜNEL

Peri Bacalarına Sihirli Değnek:
Nevşehir Turizminin Kültürel Animasyon ve
Uygulamalı Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesi 93

Fahri MADEN

XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında
Nevşehir'de Rum Mektepleri 103

Famil ŞAMİLOĞLU - Serap SERİN KARACAER

Kapadokya Yöresinin Turizm Potansiyeli ve
Türkiye Ekonomisindeki Yeri..... 129

Fatma Gül ÖZTÜRK

Açıksaray: Mimari Bir Okuma Manastır Yaşamı ve
Seküler Yerleşimin Sorgulanması 151

Fehmi DİNÇER

1584 Yılında Karamanlıca Alfabe ile Yazılmış Bir İtikatname..... 173

Fikret TÜRKMEN- Ferah TÜRKER

Folklor ve Turizm (Folklorik Ürünlerin Turizmde Kullanılması Meselesi)..... 195

Filiz Meltem - ERDEM UÇAR	
Nevşehirli Şair Nedim Uçar'ın Şiirlerinde Kelime Dünyası	199
Funda NALBANTOĞLU YILMAZ	
Öğrencilerin Kampüs Olanakları Tercihlerinin Belirlenmesi: Nevşehir Üniversitesi Örneği	227
Funda SOLMAZ - Neriman ŞAHİN GÜÇHAN	
Geleneksel Konutlarının Mimari Özellikleri	237
Gençay AKGÜL- Nefise YILMAZ	
Nevşehir'in Endemik Bitkileri	265
Gençay AKGÜL - Nefise YILMAZ	
Nevşehir'in Dekoratif Ağaç ve Çalıları	277
Gülin ÖZTÜRK	
Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Nevşehirli Niğde Mebusu Ata Bey	289
Gülser OĞUZ	
7 Numaralı Nevşehir Şer'iye Sicilinin Işığında Nevşehirliilerin Yatırım Araçları	313
Günil Özlem AYAYDIN CEBE	
Basılı Metinlerin Sayısal Analizi Yoluyla Karamanlı Halkını Tanımak	331
Hafize PEKTAŞ	
Avanos'lu Ressam Nihat Tandoğan ve Eserleri	351
Hakan YEKBAŞ	
Bir Mecmuadan Hareketle Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Dair Bazı Tespitler	363
Hanife YÜKSEL - Serap YILDIZ İLDEN	
Heykeltıraş Hakkı Atamulu	389
Harun GÜNGÖR	
Bir Rus Araştırmacı Gözü ile Karamanlılar	401
Hasan YAVUZER	
Sosyolojik Açıdan Nevşehir'de Din Hizmetleri	407

CİLT 4

Hatice KETEN - Gülçin KARACA

Geleneksel Giysi Motiflerinden Oluşturulan Kadın Yeleği Örneği..... 5

Hava SELÇUK

Mürûr u Ubûr Edenlerin Gözüyle Hacıbektaş: Seyahatnameler,
Salnameler ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Hacıbektaş'ın Tarihi..... 33

Hülya YAVUZ ÖZDEN

Organik Mimarlığın Ürgüp Bölgesindeki Uygulamaları ve
Günümüz Organik Tasarımları İle İlişkileri..... 53

Hüseyin BENLİ

Nevşehir ve Çevresindeki Üzüm Bağlarının Kullanılmayan
Asma Yapraklarının Ülke Ekonomisine Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma 65

Hüseyin SARAÇ

Cumhuriyet Döneminde Nevşehir'de Basın-Yayın Organlarının
Tarihsel Gelişim Süreci (Gazete, Dergi ve Bülten)..... 77

Hüseyin SEVİNDİK

Nevşehir İlinde Geleneksel Doğum Uygulamaları 115

İbrahim Ethem ÖZKAN

Türk Soy, Boy Ve Oymak Adlarının Nevşehir Yöresi Yer Adlarına Yansıması... 131

İbrahim İLHAN - Emine YILDIZ KALE - Neşe ACAR

Nevşehir'de Yeşil Yıldız Projesi'nin Uygulanamamasının Gerekçeleri 137

İbrahim İLHAN - Ersan ERSOY

Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi..... 153

İdris Nebi UYSAL

Nevşehir Ağızlarında Kullanılan Deyimler 195

İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

Küreselleşme ve Kültürler Arası İletişim Sürecinde
Nevşehir İli Destinasyonlarında Bir İmaj Geliştirme
Girişimi Olarak Web Tasarımı Modeli 211

İlknur AYDOĞDU KARAASLAN- Nimet ÖNÜR

Gelişmiş Avrupa Ülkelerinin Destinasyonlarıyla Nevşehir
Turizm Destinasyonu Web Siteleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz:
Farklılıklar, Benzerlikler, Öneriler 233

İlyas GÖKHAN

İslam-Bizans Mücadelesi'nde Orta Kapadokya Bölgesi (640-962) 255

İmran GÜNDÜZ ALPTÜRKER

Hırka Dağı'ndaki Ardiç Ağacı Üzerine Anlatılan Efsaneler..... 271

İrfan MORİNA

Fraşeri Kardeşlerin Arnavut'luktaki Bektaşiliğe Katkıları..... 291

Janos SİPOS

Birkaç Nevşehir Türküsü ve Onların Avrasya Paralellikleri Hakkında 305

Kadri H. YILMAZ

Nedim'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri 317

Kemal GURULKAN

Arşiv Belgeleri Işığında Nevşehirli Ulema ve Hizmetleri 325

Kevser DEĞİRMENCI

XX. yy. Başlarında Nevşehir Hapishanesinin Genel Durumu 339

Kezban SÖNMEZ

Nevşehir İli Ürgüp İlçesinde Düğün Adetleri ve Çeyiz Geleneği 355

Kubilay KOLUKIRIK- Günsu YILMA

"Ürgüplü Refik Başaran ve Türk Müzik Kültürüne Katkısı" 373

Lütfi BUYRUK

Kapadokya'da Butik Otel İşletmeciliğinin Gelişimi ve Sorunları 391

M. Fatih MÜDERRİOĞLU

Nevşehir ve Çevresindeki Osmanlı Camilerinden Örnekler..... 405

Murat ÖNTUĞ- Hüseyin SARAÇ

Nevşehir Kazâsı'nın Eğitim, Dinî ve Sosyal Yapıları (1700-1800)..... 423

CİLT 5

Maria ANDALORO

Yeni Tokalı Kilisesi: Bir Diğer Tabir ile Kapadokya'nın *Sistin Şapeli* 5

Mehmet ÇERİBAŞ

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi Örneğinde

Türkistan'dan Anadolu'ya Türk Anlatı Geleneği 27

Mehmet HAZAR- Zafer YEŞİLÖZ- Cevdet İLHAN	
Nevşehirli Hattat Muallim Ahmet Naci Gürsoy	51
Mehmet KARAASLAN	
Kapadokya Bölgesi Yemek Kültürü Üzerine Bazı Değerlendirmeler	97
Mehmet KAYA	
XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında	
Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu	105
Mehmet MERCAN	
Nevşehir’de Eğitim ve Kültür Hayatı (1875 – 1900)	123
Mehmet TÜTÜNCÜ	
Hacı Bektaş Külliyesinin Kitabeleri	141
Meral HAKMAN	
Antik Dönemde Nevşehir’de Mithra Kültürünün	
Varlığına Dair Bir Değerlendirme	163
Metin ARIKAN- Tuğba BAYRAKDARLAR	
Arzu ile Kamber Hikâyesinin Nevşehir Varyantları ile	
Azerbaycan Varyantının Mukayesesi	175
Mine ÇELİKÖZ- E. Elhan ÖZUS- Filiz ERDEN	
Nevşehir Yöresi Geleneksel Kıyafetlerinden Günümüze Yansımalar	199
Mine HOŞCAN BİLGE	
Handan Öztürk’ün “Yalnız Bebekler” Adlı Eserinin Edebi Metin ve	
“Yüzyıllar Önce Kapadokya” Üzerinden İnceleme ve Değerlendirilmesi	223
Miyase ÇAĞDAŞ- Aysel ÇAĞDAŞ- Gülay TEMİZ	
Nevşehir’de Üretilen Kültürel Bebeklerin Giyim ve	
Aksesuar Özelliklerinin İncelenmesi	229
Mona PAŞAPUR- Seda ŞAHİN	
İki Farklı Coğrafyadan Kaya Mimarisinde Ortak Yaklaşımlar/Saptamalar:	
Göreme (Türkiye) - Kandovan (İran)	249
Murat GÜR	
Yaşar Kemal’in Periler Diyarına Yolculuk:	
Bu Diyar Baştanbaşa: Peri Bacaları	267

Mustafa ARSLAN- Salih GÜLERER

Ortak Bellekte Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacım Sultan 275

Mustafa KAYA

Ürgüplü Şairler 285

Mustafa KESKİN

Türk-İslam Medeniyetinin Ayırt Edici
Kurumlarından Biri Olarak Kervansaraylar 299

Mustafa OFLAZ

16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası 313

Muzaffer DEMİR

Kappadokia Kralı Arkhelaos 331

Nart COŞKUN

Potansiyel Çökme Çukurlarının Elektrik Özdirenç Yöntemi ile Araştırılması:
Modelleme Çalışmaları 361

Nebi ÖZDEMİR

Kültür Turizmi Kültürel Ekonomik Yaklaşım Açısından
Kültür ve Turizm İşbirliğinin Önemi 375

Nejdet GÖK

Nevşehir Şer'iyye Sicilleri'nin Sosyal Tarih Açısından Önemi ve
Nevşehir Sicilleri Üzerinde Yapılan Lisansüstü Çalışmalar 401

Nermin ŞAMAN DOĞAN

Nevşehir ve Çevresindeki Selçuklu Kervansaraylarının
Süsleme Programı Üzerine Görüşler 411

CİLT 6

Nevzat TOPAL

Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı 'Atika Defterine Göre
Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir) 5

Nihat BOYDAŞ

Sanat ve Din 35

Nilay ÇORAĞAN KARAKAYA

Nevşehir'in Tatların Kasabasındaki Kaya Kiliseleri ve Duvar Resimleri 41

Nimet ÖNÜR

Yeni İletişim Olanakları İçinde Nevşehir Turizminin Markalaşmasında
İnovasyonların ve Niş Pazarlamanın Önemi 67

Niyazi YAŞAR

Kapadokya Hikâyeleri..... 93

Nurgül SUCU

Ürgüplü Bir Şeyhülislam: Ürgübî Mustafa Hayri Efendi 101

Nurhan ÖZKAN- Fatma GEMİCİ

Nevşehir İli Düğün Adetleri ve Nevşehir Müzesinde Bulunan Geleneksel
Gelinliklerin Giyim Sanatları Açısından İncelenmesi 111

Nurten ERTUL

Edebiyatta Ve Popüler Kültürde "Karamanlılar" 129

Oğuz ÖZDEM

Karamanlıların Kapadokya'da Yaşadıkları Alan İçerisinde
Müslüman Türklerle Sosyal Hayat Paylaşımı 135

Osman GÜLDEMİR- Nermin IŞIK

Nevşehir Mutfak Kültürü ve Yemekleri..... 151

Ömer SAYLAR- Ayşegül ŞİŞMAN

Nevşehir İli Su Potansiyeli ve İl Ekonomisine Katkısı 177

Önder MET- İsmail Mert ÖZDEMİR- Uğur SAYLAN

Turizm ve Bölgesel Gelişme: Kapadokya Bölgesi Örneği 195

Örcün BARIŞTA

Nevşehir ve Çevresindeki Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti
Dönemi Kültür Varlıkları Üzerine Yapılmış Bazı Yayınlar 205

Özcan ÖZKARAKOÇ

Cumhuriyet Dönemi Değişen Kültür Ortamında,
Derinkuyulu Bir Heykeltraş : Hakkı Atamulu..... 227

Özgün ÖZÇAKIR- Neriman ŞAHİN GÜÇHAN

Göreme Açık hava Müzesi'nin Sunum Sorunlarının
İncelenmesi ve Değerlendirilmesi 239

Özgür Kasım AYDEMİR

İktidar Felsefesi'nin Temel Özellikleri Yönünden Hacı Bektaş-ı Veli
Velâyetnâmesi'nin Söylem Çözümlemesi 249

Özlem GENÇ

Kapadokya'nın Önemli Azizlerinden Biri: Doğu Manastırcılığının
Kurucusu Aziz Basil 261

Özlem KARAKUL

İbrahimpaşa Köyü'nün Kültürel Değerleri ve Dönüşümü 271

Paola POGLIANI

Restorasyon Çalışmaları Aracılığı ile Kapadokya Kayalık Kiliselerine
Değer Kazandırma Çalışmaları..... 289

Parvana BAYRAM

I.Dünya Savaşında Bakü Cephesinde Vefat Eden Nevşehirli Şehitler..... 303

Pınar ÜLGEN

Manastır Kurumlarının Ortaçağ Avrupa Tarihindeki Önemi..... 315

Ramazan ADIBELLİ

Kapadokya 'ya Hristiyanlığın Giriş Süreci..... 351

Recep DİKİCİ

Damad İbrahim Paşa'nın İstanbul'daki Kütüphânesi ve
Nevşehirli Âlim ve Ediplerin Yazma Eserleri..... 371

Remzi KILIÇ- Mehmet Akif CİHAN

Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de Tanınırlığı 389

Remzi KUZUOĞLU

Eski Asur Dönemi'nde Nevşehir ve Çevresi..... 415

CİLT 7

Roberto BIXIO- Vittoria CALOI-Andrea De PASCALE

Kapadokya, Bir Yeraltı Yerleşim Bölgesi..... 5

S. Selhan Yalçın USAL

Alan Markalaşmasında Boş Zaman Tasarım Ürünlerinin Yeri
Kapadokya İçin Bir Deneme..... 33

Saadet BEDÜK- Hatice HARMANKAYA- Selda GÜZEL Nevşehir Geleneksel Kadın Çeketlerinin İncelenmesi ve Yeni Model Tasarımlarının Oluşturulması.....	45
Salih KAYMAKÇI Nevşehir’de Çanak Çömlek Kültürünün Geçmişi (İlk Tunç Çağı – M.Ö. 3200-1800)	61
Salih KUŞLUVAN- İbrahim İLHAN Nevşehir’de Turizm Gelişiminin Temel Sorunları ve Bazı Öneriler.....	81
Samettin BAŞOL- Mevlüt ÇAM 19. Yüzyılda Nevşehir’deki Çeşme ve Su Yollarının Bakım, Tamir ve Onarımları	95
Savaş YILDIRIM Ürgüp Mustafapaşa’da Duvar Resimli İki Ev	111
Sebahattin BAYRAM Asur Ticaret Kolonileri Çağında Nevşehir	135
Seha AKSÜ Nevşehir Turizminde Alışverişin Önemi.....	143
Selahattin DÖĞÜŞ Sulucakaraöyük’ten Anadolu’ya Hacı Bektaş Veli İnancı	159
Selçuk AVDEREN İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Türk Sağlık Turizmi İçindeki Yeri.....	173
Selim KARAHASANOĞLU Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’ya Ait Muhallefat Zaptı Örneği	179
Serkan SUNAY Aksaray Güzelyurt Manastır ve Kilise Binaları Hakkında Bir Mimari Değerlendirme	207
Sevinç ATEŞ- Nurgül TÜREMİŞ Nevşehir Yöresinde Tarımsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı	231
Sinan KOŞAROĞLU- Aydın BÜYÜKSARAÇ Özcan BEKTAŞ- Abdullah ATEŞ Kapadokya Bölgesi Sığ Yapısının Gravite Yöntemiyle Modellenmesi	247

Suzan AKKUŞ MUTLU

Tabal Krallığı 257

Süleyman DEMİRCİ

17. Yüzyıl'da Niğde Sancâğı'nın İdarî Birimi Olarak
Ürgüb Kazâsı Hakkında Gözlemler 269

Süleyman SOLMAZ

Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli'de Nevşehir ve Çevresi 281

Süreyya AYTAŞ

Nevşehir'de Mübadil Kültürü 291

Şaban ÇETİN

Nevşehir Müftüsü Süleyman Vehbi ve Ahmet Tevfik Efendiler 301

Şakir ÖZÜDOĞRU

Uluslararası Çağdaş Sanat Etkinliklerinin Kentin Kültürel Dönüşümüne Katkıları:
Uluslararası Fabrikartgrup Çağdaş Sanatlar Festivali Örneği 327

Şen YÜKSEL

Kapadokya Yerel Mimarisinin Sürdürülebilirlik Açısından İrdelenmesi 351

Şenay ATAM

Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Nevşehir Doğumlu Memurların
Sosyo-Kültürel Durumları (1879-1909) 359

Şeyma KEÇE- Seher KEÇE TÜRKER

Çoban Düzünün Turistik Değeri 399

Talip KARAKAYA

Sosyolojik Boyuttan Ahilik ve Toplumsal Sorunlar Açısından
İlkelerini Yeniden Düşünmek 409

Tugba GÖNEL

Kapadokya'da Yaşamış Bir Aziz: Aziz Mamas 421

CİLT 8

Tuncay BÜLBÜL

Biyografik Kaynaklara Göre Osmanlı Yönetim ve Aydınlanmasında Nevşehir 5

Turan ŞENER

Reklamlarda Kullanılan Cinsiyet Rollerinin Algılanması Üzerine Bir Çalışma:
Nevşehir Üniversitesi Örneği 35

Turgay KABAK	
Nevşehir-Derinkuyu İlçesi'nde Doğum İle İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	51
Uğur CEYLAN- Murat BAYAZIT	
Avanos (Nevşehir) Çömlekçiliğinin Bölgedeki Turizm Pazarlamasındaki Öneminin Değerlendirilmesi	73
Vedat DENİZ	
Nevşehir Yöresi Pomzaların Ufalanma Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi.....	85
Veysel ÇAKMAK- Şule KARADAĞ- Başak SOLMAZ	
Popüler Kültür Bağlamında Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri: "Yer Gök Aşk" Dizisi Üzerine Bir İnceleme.....	105
Volkan KARAGÖZLÜ	
Damat İbrahim Paşa'nın Şiir Meclisleri Bağlamında Kültür, Oyun, Gazel.....	119
Vüsale MUSALI	
Osmanlı Tezkireleri Işığında Nevşehirli Şairler.....	133
Yakup UMUCU- Vedat DENİZ	
Nevşehir Yöresi Pomzaların Zenginleştirme Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi.....	143
Yaşar KALAFAT	
Türk Kültür Coğrafyasında Nevşehir ve Çevresi Örnekleri İle Yeşil.....	157
Yılmaz BÜKTEL	
Nevşehir Meryem Ana Ortodoks Kilisesinin Restorasyonu Üzerine Notlar	171
Yusuf GÖKKAPLAN	
Nevşehir Türkülerinin Toplum Dilbilimsel Açılımı.....	181
Yusuf KILIÇ	
Eskiçağda Kapadokya'da At Yetiştiriciliği	189
Zeki TAŞTAN	
Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa	201
Zeki UMay	
Neşet Günel Resminin Biçim Dilini Oluşturan Kaynaklar	209
Zeliha SARIKAYA HÜNEREL- Birnaz ER	
Nevşehir Yöresindeki El Sanatlarının Halk Eğitim Merkezlerinde Açılan El Sanatları Kurslarına Etkisinin İncelenmesi	221

POSTER BİLDİRİLER

E. Elhan ÖZUS- Filiz ERDEN- Mine ÇELİKÖZ Nevşehir Yöresi Geleneksel Kadın Kıyafetleri.....	235
Filiz ERDEN- E. Elhan ÖZUS- Mine ÇELİKÖZ Nevşehir Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri	255
Gülay TEMİZ- Aysel ÇAĞAŞ- Miyase ÇAĞDAŞ Nevşehir Kültüründe Yer Alan El Yapımı Bebeklerin Malzeme, Yapım Teknikleri ve Kültürel Özelliklerinin İncelenmesi	271
Hatice Saadet BEDÜK- Duygu ERCAN İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Giysi Özelliklerinin Kadın Yelek Modeline Yansıtılması.....	289
Hatice Saadet BEDÜK- Aslı ÇETİN İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Cepken ve Yelek Özelliklerinden Oluşturulan Kadın Yelek Modeli	295
Hatice Saadet BEDÜK- Asuman YILMAZ Geleneksel Giysi Motiflerinden Oluşturulan Kadın Yeleği Örneği.....	305
Miyase ÇAĞDAŞ- Zeynep KAYA- Cennet YAĞCI Ürgüp Yöresi Geleneksel Gelin Giysilerinden Örnekler	313
SERĞİ KATALOĞU	335
KATILIMCI LİSTESİ	427
SERĞİ KATILIMCI LİSTESİ	435
SEMPOZYUMDAN FOTOĞRAFLAR	437

NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
KAPADOKYA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ (NEVKAM)

1. Uluslararası
NEVŞEHİR
TARİH VE KÜLTÜR
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

16-19 Kasım 2011, Nevşehir

Editör
Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

5. Cilt

1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri

Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2

Editör

Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

ISBN: 978-605-4163-02-1 (tk)
978-605-4163-08-3 (5.cilt)

1. Baskı

Nisan, 2012 / Ankara

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Baskı, Cilt

Grafiker®

Ofset Yayıncılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı 85/3
İskitler-ANKARA

Tel : 0 312. 384 00 18
Faks : 0 312. 342 16 52

DESTEKLERİ İÇİN

Nevşehir Valiliği'ne, Nevşehir Belediyesi'ne, TÜBİTAK'a,
Avanos Belediyesi'ne, Başdere Belediyesi'ne, Çat Belediyesi'ne,
Derinkuyu Belediyesi'ne, Göre Belediyesi'ne, Gülşehir Belediyesi'ne,
Göreme Belediyesi'ne, Hacıbektaş Belediyesi'ne, Kavak Belediyesi'ne,
Mustafapaşa Belediyesi'ne, Uçhisar Belediyesi'ne, Ürgüp Belediyesi'ne

TEŞEKKÜRLERİMİZLE

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİLER

(Bildiriler Alfabetik Olarak Sıralanmıştır)

Maria ANDALORO

Yeni Tokalı Kilisesi: Bir Diğer Tabir ile Kapadokya'nın *Sistin Şapeli* 5

Mehmet ÇERİBAŞ

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi Örneğinde
Türkistan'dan Anadolu'ya Türk Anlatı Geleneği 27

Mehmet HAZAR- Zafer YEŞİLÖZ- Cevdet İLHAN

Nevşehirli Hattat Muallim Ahmet Naci Gürsoy 51

Mehmet KARAASLAN

Kapadokya Bölgesi Yemek Kültürü Üzerine Bazı Değerlendirmeler 97

Mehmet KAYA

XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında
Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu 105

Mehmet MERCAN

Nevşehir'de Eğitim ve Kültür Hayatı (1875 – 1900) 123

Mehmet TÜTÜNCÜ

Hacı Bektaş Külliyesinin Kitabeleri 141

Meral HAKMAN

Antik Dönemde Nevşehir'de Mithra Kültünün
Varlığına Dair Bir Değerlendirme 163

Metin ARIKAN- Tuğba BAYRAKDARLAR

Arzu ile Kamber Hikâyesinin Nevşehir Varyantları ile
Azerbaycan Varyantının Mukayesesi 175

Mine ÇELİKÖZ- E. Elhan ÖZUS- Filiz ERDEN

Nevşehir Yöresi Geleneksel Kıyafetlerinden Günümüze Yansımalar 199

Mine HOŞCAN BİLGE

Handan Öztürk'ün "Yalnız Bebekler" Adlı Eserinin Edebi Metin ve
"Yüzyıllar Önce Kapadokya" Üzerinden İnceleme ve Değerlendirilmesi..... 223

Miyase ÇAĞDAŞ- Aysel ÇAĞDAŞ- Gülay TEMİZ

Nevşehir'de Üretilen Kültürel Bebeklerin Giyim ve
Aksesuar Özelliklerinin İncelenmesi 229

Mona PAŞAPUR- Seda ŞAHİN

İki Farklı Coğrafyadan Kaya Mimarisinde Ortak Yaklaşımlar/Saptamalar:
Göreme (Türkiye) - Kandovan (İran)..... 249

Murat GÜR

Yaşar Kemal'in Periler Diyarına Yolculuk:
Bu Diyar Baştanbaşa: Peri Bacaları 267

Mustafa ARSLAN- Salih GÜLERER

Ortak Bellekte Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacı Sultan 275

Mustafa KAYA

Ürgüplü Şairler..... 285

Mustafa KESKİN

Türk-İslam Medeniyetinin Ayırt Edici
Kurumlarından Biri Olarak Kervansaraylar..... 299

Mustafa OFLAZ

16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası 313

Muzaffer DEMİR

Kappadokia Kralı Arkhelaos 331

Nart COŞKUN

Potansiyel Çökme Çukurlarının Elektrik Özdirenç Yöntemi ile Araştırılması:
Modelleme Çalışmaları..... 361

Nebi ÖZDEMİR

Kültür Turizmi Kültürel Ekonomik Yaklaşım Açısından
Kültür ve Turizm İşbirliğinin Önemi 375

Nejdet GÖK

Nevşehir Şer'iyye Sicilleri'nin Sosyal Tarih Açısından Önemi ve
Nevşehir Sicilleri Üzerinde Yapılan Lisansüstü Çalışmalar 401

Nermin ŞAMAN DOĞAN

Nevşehir ve Çevresindeki Selçuklu Kervansaraylarının
Süsleme Programı Üzerine Görüşler..... 411

HACI BEKTAŞ VELÎ VELÂYETNÂMESİ ÖRNEĞİNDE TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA TÜRK ANLATI GELENEĞİ

THE TRATION OF TURKISH NARRATIVE FROM TURKISTAN
TO ANATOLIA ON THE EXAMPLE OF VELÂYETNÂME OF
HACI BEKTAŞ VELÎ

Mehmet ÇERİBAŞ*

ÖZET

Türk halk edebiyatı bir gelenek edebiyatı olup bünyesinde barındırdığı bütün şube ve türler gelenek üzerine inşa edilmiştir. Çoğunlukla sözlü yolla aktarılan bu gelenek, sosyal şartların değiştiği ortamlarda sarsılmış gibi görünse de temel özelliklerini korumasını bilmiş, bazen de evrilerek değişime uğramıştır. Eserlerin hem dış, hem de iç yapısında müşahade edilen bu gelenek halk yaratmalarının temel unsuru haline gelmiştir.

Türkler İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra dünyaya bakışlarında farklılık görülsede ifade tarzlarında çok fazla değişim gözlenmez. Başlangıçtan günümüze kadar doğrusal bir çizgi takip eden Türk anlatı geleneğini İslam tasavvufu etrafında oluşmuş eserlerde de görmek mümkündür. Bu anlatı geleneği, İslam tasavvufu eserleri arasında kendini en çok menâkıbnâme türü eserlerde göstermiştir.

Bu bildiride menâkıbnâme türünün önde gelen eserlerinden olan Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi örneğinde Türk anlatı geleneğinin tasavvufi eserlerdeki izleri takip edilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda, geleneğin sürekliliğini gösterme açısından destan ve menâkıbnâme türü arasında mukayeseli değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk anlatı geleneği, Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnâmesi, Destan.

* Dr., DPÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Kütahya, e-posta:ceribas@hotmail.com

ABSTRACT

Turkish folk literature is tradition literature that embodied all the branches and species is built upon the tradition. These traditions transmitted in oral way may seem to have shaken in changed environment of social conditions, it knew to protect basic features and sometimes changed by evolving. These traditions observed in external and internal structure of ancients have become key element of folk creations.

Although Turkish's point of world view differs after entering the Islamic civilizations, most of expression haven't seen to much change. Turkish narrative tradition followed linear line from beginning to present day can be seen in the works that formed around Islamic mysticism. This narrative tradition showed itself mostly in Menakıbnâme (epic works) among the works of Islamic mysticism.

In this proclamation, traces of Turkish narrative tradition in mystical works will be made to follow on the example of anecdote Hacı Bektaş Veli Sainthood that the leading work of its type. At the same time, comparative assessments between the epic and Menakıbnâme type will be included in order to show the continuity of tradition.

Key Words: Turkish narrative tradition, Velâyetnâme of Hacı Bektaş Velî, Epos.

Giriş

Velâyetnâmeler ve Türk Destancılık Geleneği

Gelenek, Budun Bilim Terimleri Sözlüğü'nde "sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılan ve bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıtları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler, davranışlar" olarak tanımlanırken, Halkbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Bir kuşaktan diğerine tarihsel ve toplumsal bazı değişikliklere uğradıktan sonra ve yalnız konuşma yoluyla geçerek çağımıza ulaşan, kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar" şeklinde tarif edilmiştir (TDK Büyük Sözlük tdkterim.gov.tr/bts/06.11.2011). Tanımlardan anlaşıldığı üzere geleneğin sözlü yolla kuşaktan kuşağa aktarıldığı, içerisinde kültür kalıtları, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranış kalıplarını barındırdığı görülmektedir. Bu yönleriyle folklor ilminin ilgi sahasında olan gelenek, aynı zamanda folklor ürünlerinin belirli bir form kazanmasını ve bu form içinde kendisini devam ettirmesini sağlar, ayrıca onlara kendilerini belirleyen diğer ayırıcı özellikleri kazandırır (Yıldırım, 1998: 68).

Gelenekler donmuş kalıplar değildir, folklorun bünyesinde bulunan dinamik yapı gelenekte de kendini gösterir. Nesiller değiştikçe, ihtiyaçlar farklılaştıkça gelenekler de değişir, fakat üyelerinin gönüllü katılımı esas olduğu için gelenekler daimilik ve kendisini koruma gücüne sahiptir. (Yıldırım, 1998: 68).

Folklor ilminin bir şubesi sayılan halk edebiyatı bir gelenek edebiyatıdır. Bu anlamda Türk Halk Edebiyatının bütün şubeleri ve türlerinde de bir anlatı geleneği oluşmuş, şartlar, ihtiyaçlar ve zamana bağlı olarak gelenekte farklılıklar hâsıl olmuşsa da bu farklılıklar sahip olunan bir geleneğin tamamen ortadan kalkması şeklinde değil, esas çatıyı değiştirmeden yeni biçimler kazanması şeklinde gerçekleşmiştir.

Oğuz Türklerinin büyük kağanı Oğuz Han'ın kahramanlıkları ve faaliyetleri etrafında teşekkül eden anlatılar, Oğuznâmecilik geleneğinin doğmasına zemin hazırlamış, bu gelenek Oğuz Kağan Destanı'na epeye niteliği kazandırdığı gibi, Türk boylarının destancılık geleneğini de bütünüyle etkisi altına almıştır. Hatta İslâm medeniyeti dairesine dâhil olan ve yeni dinin ve çevrenin etkisi altına girmiş Oğuz Türkleri, bu geleneği Anadolu'ya da taşımışlar, Gazavatnâme, Menkıbe adı verilen ve daha çok Anadolu'da ortaya çıkan edebî türler de bu geleneğe bağlı olarak teşekkül edilmişlerdir (Boratav, 1995: 48).¹ Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı Saltuk, Otman Baba velâyetnâmeleri ile Battal Gazi, Danişmend Gazi Destanları, Hz. Ali Cenknâmeleri bu bağlamda sayabileceğimiz önemli eserlerdir. Bu eserler içinde özellikle Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî, gerek tematik yapı (epizot yapısı ve epizota bağlı olan-olmayan motifler) gerek içerisindeki tipler, gerekse eserlerdeki ideoloji (fikri yapı) açısından Türk destan geleneğini en çok yansıtan eser olarak görülmektedir. Velâyetnâmelere bu anlamda destan geleneğinin bozulmuş ve estetik özelliklerini kaybetmiş şekli olarak bakılabilir, hatta şekli bozulmaları hariç tutarsak destan ile velâyetnâme arasında birçok unsurun ortak olduğu ileri sürülebilir. Boratav'ın belirttiği gibi Dede Korkut'taki Deli Dumrul'un Azrail'le karşılaşması ile Hacı

¹ Menkıbe türünün fikri yapısında sadece İslâm inanç sistemi değil, İslâmiyet'in kabulünden önceki inanç sisteminin ve şifahi edebiyatın büyük oranda etkili olduğu, dağ, su, atalar, ateş kültü, sihir-büyü, hami ruhlar, don değiştirme gibi birçok inanç unsurunun menkıbelerde varlığı bilinmektedir. Budizm, Maniheizm çerçevesinde, bu dinlerin propagandasını yapmak üzere Türkçeye çevrilmiş hikâyelerin de menkıbelerde izine rastlamaktayız. Bu izler yeni dinin kurallarına uydurulmak suretiyle yaşamaya devam etmiştir. Gök Tanrı Dini'nin din adamı Kamlar hakkında teşekkül eden anlatıların İslâm dairesine girdikten sonra Velî tipine bağlı olarak anlatıldığı görülmektedir. Bu konuda bk. (Yıldız, C.II, 2002:117-130).

Bektaş-ı Velî ile Hacı Tuğrul adlı dervişin maceraları arasında paralellikler bu konudaki savlarımızı destekleyecek niteliktedir (Boratav, 1995: 49).

Türklerin takip edebildiğimiz dönemlerden yakın zamana kadar güçlü bir destancılık geleneği olduğu, bu geleneğin bazen müstakil olarak bazen de başka türler içinde görebildiğimiz menkıbe türünün oluşumuna temel teşkil ettiği, destan türünün ideoloji, epizot sırası (tematik yapı), tipler, dil ve üslup bakımından kendisi dışında en çok menkıbe türüne etki ettiği dikkatimizi çekmektedir.

Bu benzerlikler yanında velâyetnâmelerin destanlara göre daha kısa, iç içe geçmiş olayların daha az olduğu, bünyesinde yer alan tiplerin tarihte yaşamış olması² ve vak'aların da gerçek kabul edilmesi şekliyle destanlardan ayrıldığı; estetik kaygı taşımamaları, genellikle nesir üzerine kurulu olmaları, belli icracılarının olmaması bakımından da destan türünden uzaklaştıkları görülmektedir (Yıldız, C.2, 2002: 121, 122).

1. Türk Anlatı Geleneği Bakımından Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli ve Türk Destanları

1.1. Tipolojik Motifler Bakımından Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî ve Türk Destanları

Türk destancılık geleneğinde, kahramanlık imajına (arketip) bağlı olarak bir kahraman tipinin oluştuğu, destanlardaki hareketlerin ve vakıaların bu tipe bağlı olarak geliştiği bilinmektedir. Bu anlamda destanlar, anlatılan kahramanın hayatının bir biyografisi durumundadır ve mevcut hareketlerin ve vakıaların kahramanın gidişatıyla doğrudan ilişkili olduğu destan geleneğimizin kesin umdelerinden biri olarak görünmektedir (Çobanoğlu, 2003: 341; İbrayev, 1998: 10).

Alp tipi üzerine kurulu Türk kahramanlık destanları, Velâyetnâmelere yeni din ve çevre etkisiyle alperen tipine dönüşmüş, tipteki bu farklılaşma çoğunlukla anlatının ideolojisine etki etmiş, geleneğin baskısı neticesinde anlatıların yapı hususiyetleri kendini korumayı başarmıştır. Bu bağlamda

2. Bünyesinde barındırdığı tiplerin tarihte yaşamış olması, velâyetnâmelere tarih türü eser niteliği kazandırsa da bu tip eserleri, esas amacı velî tiplerin etrafında teşekkül eden kerametleri anlatarak tarikat propagandası yapmak olduğu için, tam olarak tarihi kaynak saymak doğru değildir. Bu tip eserlerin anlatılan velilerin yaşamlarından çok daha sonra yazılması ve efsanelerin anlatılara karışması savımızı destekler niteliktedir. Tasavvuf geleneğine göre kerametlerin gizli olması gerekirken ve velilerin bunları sır olarak kabul ettiği noktasından hareketle veliler hakkında anlatılan kerametlerin halkın muhayyilesinden neşet ettiği kabul edilmelidir.

dış ve iç düşmanlara karşı hemen harekete geçebilecek cesaret ve dışadönük kişiliği ile alp tipi, yine din düşmanlarına ve iç dünyasına karşı savaşılan içedönük alperen tipine dönüşmüştür. Böyle olsa da her iki kahramanın aile efradı, dünyaya gelişi, ad alışı, evlenmesi, dış güçlerle savaşı iki farklı anlatıda benzer şekillerde verilmiştir.

Bu bağlamda Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî ile Türk destanlarını tipolojik motifleri³ bakımından karşılaştırsak:

1.1.1. Kahramanın Ailesi Hakkında Bilgiler (İhtiyar Anne Baba Motifi)

Destanlar soyun tasvir edildiği ve anlatıldığı motifle başlar. Destancılık geleneğimizde kahramanın han soyuna mensup olması gerekmektedir. Türk destanlarında kahramanı han soyuna dayandırma destanın temel niteliklerinden biri olup, bu unsur Gök Tanrı inancına bağlı olarak kahramanın kutsiyet (kut alma) kaynağını açıklamaktadır. Han soyuna mensup olma destanlar dışında halk hikâyelerinde⁴ ve masallarda da görülür. Velâyetnâmelerde de velîlerin soylarının din büyüklerine dayandırılması aynı fonksiyonu haiz olan düşünce biçimidir.⁵ Türk Destanlarından Oğuz Kağan Destanı'nın Reşideddin Varyantı'nda (Togan, 1982: 17), Ebu'l-Gazi Varyantı'nda (Ebu'l-Gazi Bahadır Han, 1973: 25) öncelikli olarak Oğuz Kağan'ın ataları ve soyu tasvir edilir. Bunun dışında Manas Destanı'nın Radloff (Yıldız, 1995: 537) ve Sagımbay varyantlarında (Musayev, v.d., 1995: 78-81), Köroğlu Destanı'nın Türkmen, Uygur, Özbek, Kazak varyantlarında (Ekici, 2004: 140, 192, 193, 283, 312), Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı'nda (Özkan, 1987: 152), Alıp Manaş'ta da (Ergun, 1998:99-101), Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde (Türkmen, 1983: 34-35) soyun tasviri yapılır.

³ Tipolojik Motifler, Şakir İbrayev tarafından Kazak Kahramanlık Destanları temelinde yapılmış olsa da Türk Kahramanlık Destanlarının bütünün kapsayacak niteliktedir. Bu çalışmada da bu tasnif esas alınmış, Türk Destancılık Geleneği ile Velâyetnâmeler arasındaki tipolojik motifler bakımından paralellikler bu temel üzerine inşa edilmiştir. Türk Kahramanlık Destanlarının Tipolojik Motifleri için bk. Şakir İbrayev, *Destanın Yapısı*, (akt. Ali Abbas Çınar), AKM Yay., Ank., 1998.

⁴ Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre* adlı eserinde Zühre'nin babasının hemen hemen hikâyenin bütün varyantlarında padişah, han ya da şah olarak anıldığını söyler. Bu konuda bk. Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre*, KB Yay., Ank., 1983, s.32-33.

⁵ Velâyetnâmelerde kahramanın soyunun din ulularına bağlanması, kahramana kutsiyet yükleme düşüncesinden kaynaklanabileceği gibi Türklerin İslâmiyet'e geç girmesi münasebetiyle duydukları manevi rahatsızlığı bu yolla tedavi etme düşüncesinden de kaynaklanabilir. İranlıların da soylarını umumiyetle Hz. Hüseyin'in eşi Şehriban'a dayandırmaları, Türkler gibi Arap olmayan topluluklarda bu gibi davranışların görülmesi savımızı destekler niteliktedir.

Soyun tasvirine, detaya inmeden Dede Korkut'ta da rastlamaktayız.⁶ Dede Korkut'ta bu anlamda Kamgan Oğlu Han Bayındır, Ulaş Oğlu Salur Kazan, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalu, Uşun Koca Oğlu Segrek gibi ifadelerle kahraman ve baba adı beraber verilerek soy tanıtılmış sayılır.

Epik destanlarda olduğu gibi Velâyetnâme-i Hacı Bektaş'ta da önce Hacı Bektaş'ın soyu tanıtılır. Velâyetnâme'de bu bölüm "Hacı Bektâş-ı Velî Hazretinün Haseb Nesebin Ayan ve Beyan ider" başlığıyla verilmiştir. Bu kısımda Hacı Bektâş Velî'nin Hz. Muhammed'e kadar giden soyağacı tanıtılır, böylece destanlarda kut alma inancı temelinde gelişen soyun tanıtımı, İslam Dini tesiriyle Hz. Muhammed'e kadar götürülür. Aynı geleneğin günümüzde Alevî-Bektaşî dede-babalarında da devam ettiğini, dedelerin soyunu Hz. Ali'ye bağlayarak soy yoluyla geçen dedelik kurumunun meşru kaynağını izah ettiklerine şahit olmaktayız. Hacım Sultan Velâyetnâmesi de önce Hacı Bektâş-ı Velî'nin sonra da velâyetnâmenin teşkiline sebep olan Kolu Açık Hacım Sultan'ın soyunun tanıtılması motifiyle başlamaktadır (Gündüz, 2010: 74).

1.1.2. Kahramanın Olağanüstü Doğumu ve Kişiliği Motifi

Hem velâyetnâmeler hem de destanlar soyun tasviri ve anlatılması kısmından sonra kahramanın ya da kahramanların olağanüstü kişiliği ve doğumu epizoduyla devam etmektedir. Bu motifi diğer anlatı türlerinden halk hikâyelerinde de görmek mümkündür.⁷ Velâyetnâme'de hem Hacı Bektaş-ı Velî'nin hem de babası İbrahim-i Sâni'nin doğumu destanlara özgü nitelikte anlatılmaktadır. Eserde, Hacı Bektaş'ın babası İbrahim-i Sâni'nin, İmam Musa-yı Rıza'nın ağzına dudaklarına değdirip içmediği dualı şerbetten annesi Zeynep Hatun'un içmesi sonucu hamile kaldığı anlatılırken (Duran, 2007: 62-70), Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğumu da benzer şekilde tasvir edilir.

Destanlarda olduğu gibi Velâyetnâme'de kahraman yaşlı anne ve baba-

⁶ Dede Korkut'ta Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da Salur Kazan "Bir gün Ulaş Oğlu, tülü kuşun yavrisı, beze miskin umudı, Amit suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atın iyesi, Han Uruzun ağası, Bayındır Han'ın güveyisi, Kalın Oğuzun devleti, kalmış yiğit arhası Salur Kazan yirinden turmuş-idi" şeklinde tanıtılır (bk. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı-I*, TDK Yay., Ank., 1997, s.95).

⁷ Esas konumuz olmamakla birlikte kahramanların olağanüstü doğumu ve kişiliği motifinin halk hikâyecilik geleneğimizde de yer aldığını görmek için Tahir ile Zühre Hikâyesine bakılabilir (Türkmen, *Tahir ile Zühre*, KB Yay., Ank., 1983).

dan doğmaktadır. İhtiyar anne ve babadan dünyaya gelme, daha kahramanın doğmadan önce olağanüstü özelliklere sahip olacağını ve anlatının bundan sonra kahramanın olağanüstü hayatıyla ilgili olduğunu göstermek için anlatı mantığı içinde yer alan değişmez motiflerden biridir. Sultan İbrahim'le Hatem hatun evlenmelerinin üzerinden yirmi dört yıl geçmesine rağmen çocuk sahibi olamazlar (Duran, 2007: 74). Sultan İbrahim etrafındaki din büyüklerini yanına çağırarak ne yapması gerektiğini sorar. Bunun üzerine bir meclis toplanıp bütün âlim, kâmil, hâfız, derviş, fukara ve miskin varsa meclise çağrılır, dualar edilir, dervişler ve fukaralar gülbeng okurlar. Meclis bir hafta sürer, Sultan İbrahim hadsiz altın ve gümüş hediyeler verir. Sultan İbrahim de samimiyetle ve içtenlikle Allah'a dua eder. O gece Hatem Hatun'la yaklaşır ve hatunu hamile kalır (Duran, 2007: 74). Hatem Hatun, hamile kaldığını gördüğü bir rüyadan anlar (Duran, 2007: 77). Bunun sevinciyle Sultan İbrahim, pek çok eğlenceler tertip eder ve çocuk doğunca adını Bektaş koyar.

Kahramanlar hem velâyetnâmelerde hem de epik destan geleneğimizde adak ve dualarla dünyaya gelirler. Manas Destanı'nda oğlu kızı olmayan Cakıp Han eşi Çıyırđı'ya, "bir mezarlı yer ziyaret etmiyor, bir elmalı yerde yuvarlanmıyor, şifalı sularda gecelemiyor" diye öfkelenir (Yıldız, 1995: 537). Sagımbay Orozbekov varyantında ise Cakıp Han eşi Çıyırđı'ya şöyle seslenir:

Esi çok kaday katınsın,
Esirgen kaday kapırsın?!
Erteli geçti men çıksam,
Elkim üydö catırsın,
Erkeletken balan çok,
Ermek bolor adam çok.

Aklı yok nasıl hatunsun,
Vıcdansız nasıl bir kâfirsin?!
Sabah akşam ben çıksam,
Tek başına evde yatıyorsun,
Seveceğin çocuğun yok,
Eğlendirecek kimse yok.

(Musayev, v.d. I. Tom, 1995: 85)

Dede Korkut'ta Dirse Han çocuk sahibi olmadığı için hakarete maruz kalır. Bayındır Han'ın meclisini bu hakareten dolayı terk eder, evine gelir hanımını suçlar. Bu suçlama karşısında hanımı Dirse Han'a "Dirse Han bana gazap etme, acı sözler söyleme, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç öldür. Aç görürsen doyur, yalıncağ görürsen donat, borçluyu borcundan kurtar, ulu toy eyle, hacet dile, ola ki bir ağzı dualının alkışıyla Tanrı bize bir batman ayal verir" der (Ergin, 1997: 80-81). Yine Dede Korkut'ta Kazan Beyoğlu Uruz'un da "kuru kuru çaylara su salınıp, kara donlu der-

vişlere nezir verilip, komşulara iyi muamele yapılarak, umanına, usanına aş yedirerek, aç doyurulup, çıplak giydirilerek dilek ve güç ile" dünyaya geldiği kayıtlıdır (Ergin, 1997: 164-165). Dua ve adakla çocuk sahibi olma bu iki büyük destan dışında Kırgızların Er Soltonoy Destanı'nda da (Çeribaş, 2010: 117), Köroğlu Destanı'nın Uygur varyantında Zülper Ayım saray bahçesinde otururken Hz. Ali ve atı Döldül oradan geçmektedir. Hz. Ali Zulper Ayım'ı görünce, "şu güzel benden bir çocuk doğursa" diye içinden geçirir ve Zulper Ayım bu sözden sonra hamile kalır (Ekici, 2004: 108), Dede Korkut'ta Beyrek, Kalın Oğuz Beyleri yüz göğe tutup, el kaldırıp, dua ettikten sonra dünyaya gelir (Ergin, 1997: 117).

Annesinden doğan kahramanın hemen bir olağanüstülük göstermesi de gelecekte büyük kahraman olacağı düşüncesinin anlatı mantığına yerleştirilmesi sonucu olarak görülebilir. Hatta Türk anlatılarının doğu versiyonlarında kahraman daha anne karnında iken annesinin aslan, kaplan, kartal gibi yırtıcı hayvanlara aş ermesi, kahramanlık alameti olarak kabul edilir.⁸ Bu bağlamda Hacı Bektaş-ı Velî'nin anne karnında geçirdiği dönemleri velâyetnâme'de anlatılmasa da doğduktan sonraki davranışları açık şekilde tasvir edilir. Normal bir insan yavrusunun doğar doğmaz annesini emmesi beklenirken Hacı Bektaş annesini emmez, dudaklarının kırırdadığı görülür, kulak verince sürekli "kelime-i tevhidi" zikrettiği anlaşılır. Halk bunu velîlik işareti olarak anlar "bu çocuk saadet sahibidir, o yüzden dilinden şahadet kelimesi çıkmıştır" derler (Duran, 2007: 77). Oğuz Kağan'ın Ebu'l-Gazi Han ve Reşideddin varyantlarında Oğuz Kağan da annesini üç gün üç gece emmez, her gün annesinin rüyasına girer ve "ey anne Müslüman ol, ölürsem ölürüm senin memeni emmem" der. Annesi oğluna kıyamaz ve Müslüman olur (Ebu'l-Gazi Han, 1974: 25, 26; Togan, 1982: 17). Manas Destanı'nda Manas'ın doğumu sırasında annesi Çıyırды'yı on iki kadın tutmaktadır, Manas iki avuç dolusu kan avuçlayarak doğar (Musayev, v.d., 1995: 135, 136), ellerini kimselere vermez, ağzına ilk tadı vermek isteyen Kanışbek'in memesini eminca kadın ölecek gibi olur, üç karın yağı üç saatte bitirir, annesinin sütünü bir çekmede bitirir (Musayev, v.d., 1995: 137), Manas daha beşikteyken dile gelip "Aksakallı babam Cakıp Han, Müslüman yolunu açacağım, kâfirin malını saçaacağım, kâfiri sürüp çıkarıp, Müslüman'a necat salacağım (Yıldız, 1995: 539)" şeklinde gelecekte nasıl bir kahraman ve alperen olacağını dile getirir.

⁸ Manas Destanı'nda Manas'ın annesi Çıyırды hamilelik döneminde kaplan yüreğine aş erir. Bu nedenle Manas, destanda sürekli kaplan doğan Er Manas olarak anlatılır. Kırgızlarda annenin bu dönemine "talgak boluu" denir ki bu söz "aş erme" anlamına gelmektedir.

İslam öncesi Türk ananesini yansıtan destanlarda kahramanların fizikî hususiyetleri ile doğar doğmaz gösterdikleri hallerde doğaya karşı ege-men olma düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Bu nedenle Oğuz Kağan'ın Uygur varyantında Oğuz Kağan doğar doğmaz anne sütünü bir kez emer, bir daha emmez, çiğ et, kırmızı ister, onun ayağı öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur gibidir (Büyük Türk Klasikleri, I. C., :). Alp Manas apak teniyle ve iki avcunda kan dolu olarak doğar (Yıldız, 1995: 538; Musayev, v.d., 1995: 136), Manas, alnı geniş, başı dar, koç burunlu, çift kirpikli, geniş ağızlı çatık kaşlı, yanakları yayık, çenesi uzun, kalın dudaklı, çukur gözlü, avucu geniş, eli açık, sırtı geniş, kaplan boyunlu, kalın bilekli, taş yürek, sert kaslı, kurt kulaklı, kaplan göğüslü bir yiğit olarak tasvir edilir (Musayev, vd., 1995: 150). Köroğlu'nun Türkmen ve Özbek varyantında Köroğlu annesi ölüp de mezara konduktan sonra mezarda doğar ve mezar başına gelen bir keçiyi emerek büyür (Ekici, 2004:106). Türkmen varyantında Köroğlu'nun bütün vücudu kıllarla kaplıdır, çocuğun cinsiyetini belirlemek için mezarın iki yanına konan gurçak (oyuncak bebek) ve aşıklardan, oyuncak bebeği değil de aşık kemiklerini seçip oynar (Ekici, 2004: 145). Eski bir at eyerine yapışkan sürülerek yakalanması ve yakalandığı sırada bağırduğunda herkesin korkudan tüylerinin diken diken olması diğer olağanüstülükler olarak görülmektedir (Ekici, 2004: 144). Destanın Uygur varyantında da Köroğlu diğer varyantlarda olduğu gibi Hz. Ali'nin nefesinden mezarda dünyaya gelir (Ekici, 2004: 108). Dişi atlardan birini emerek yaşar, atların seyisi Kamber Velî, alaca baytalı takip edip de çocuğu mezarda bulduğunda çocuğun alnının ışıklı, sünnet edilmiş ve tırnakları kesilmiş olduğunu görür (Ekici, 2004: 313).

1.1.3. Kahramanın Ad Alması Motifi

Doğum, ad alma, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri dışardan gelebilecek zararlardan kişiyi korumak ve kişinin yeni statüsünü belirlemek amacıyla bağlı bulunulan toplumun değer yargılarına ve beklentilerine göre birtakım törenlerin icrasını gerektirmektedir (Örnek, 1995: 131).

Türk kültürünün hazinesi sayılan destanlarda, halk hikâyesi ve menkıbelerde de önemli bir geçiş dönemi sayılan kahramana ad verme, toplumun yaşam biçimine ve kültürel algısına göre şekillenmektedir. İslam kültürüne uzak sayılan Sibiryâ Türklerinde (Altay, Tıva, Hakas, Şor gibi) ad-verme mitolojik öğelerle süslüdür. Bu gibi Türk topluluklarında kahramana adını bazen müşahhas bir varlık özelliği gösteren Ak Saçlı Tanrı verirken, bazen atı,

bazen de nerden geldiği bilinmeyen ak saçlı ihtiyarlar verir (Ergun, 2006: 114). Gerçekte bu tipler Şamanist dünya görüşüne sahip Türk topluluklarında Şaman tipinin değişik suretleridir. Oğuz Destanı'nın Reşideddin ve Ebu'l-Gazi Bahadır Han varyantları İslâmî tesiriyle yeni birtakım hususiyetler kazandığı için çocuk dile gelerek kendi kendine ad verir. Çocuğun kendi adını kendi vermesi, olağanüstü özelliklerle donatıldığını anlatma ihtiyacından kaynaklanabileceği gibi ait olduğu topluluktaki bireylerin hepsinden daha kutsi özellikler taşıdığını gösterme amacına hizmet ediyor olabilir.

Türk destanlarında kahramana belli bir süreye kadar ad verilmemektedir. Hem arkaik (mitolojik) hem de kahramanlık destanlarında kahraman, "baş kesmeden, kan dökmeden" ad alamaz. Kahramana adını kimin ya da kimlerin verdiği bahsi hariç tutulursa, bu işlem, kahramana bir ad verme ya da mevcut adının yanına yeni bir ad ekleme şeklinde gerçekleşmektedir. Doğduğunda geçici bir ad alan çocuk, bu adını ancak bir kahramanlık sonrası değiştirebilir ya da bu adına başka bir ad eklenir. Dede Korkut'ta Dirse Han Oğlu Boğaç Han, boğayı öldürdükten sonra Boğaç Han adını alırken, Bamsı Beyrek Boyu'nda Beyrek adının kahramanın Bamsı adına eklendiğini Dedem Korkut'un "sen oğlunu Bamsım diye ohşarsın bunun adı Boz Aygırlu Bamsı Beyrek olsun (Ergin, 1997: 121)" sözünden anlaşılmaktadır.

Türklerde ad verme, mutlak surette bir törenle gerçekleşir. Ad verme toyu diyebileceğimiz bu törenlere boy beyleri, ozanlar, âlimler gibi toplumsal katmanın en üstündeki insanlardan en alt seviyedekine kadar herkes iştirak eder. Toylarda yarışlar düzenlenir, oyunlar oynanır, ozanlar arasında eğlence tarzında atışmalar yapılır. Bu toylarda çocuğa kalabalık içinden ilmine ve dinine güvenilen ve toplum tarafından kabul görmüş kutsi bir kişilik ad verebileceği gibi eğer topluluktan birisi çocuğa ad veremiyorsa nereden geldiği bilinmeyen bir aksakallı ihtiyar da ad verebilir. Birinci gruba en güzel örnek olarak Dedem Korkut'u verebiliriz. Manas Destanı'nda Manas'ın adı orada bulunan hiç kimse tarafından verilemeyince bir derviş gelir ve Manas'a adını verir (Musayev, v.d., 1995: 169). Altın Tayçı Destanı'nın eş metinlerinde de Altın Tayçı doğumunun üzerinden bir ay geçtikten sonra babasından kendisine ad vermesini ister. Ak Han, büyük bir toy düzenler, beyleri, halkı toplar, oğluna bir ad vermelerini ister. Topluluk içinden kimse oğlana ad veremeyince obaya aksakallı bir ihtiyar gelir ve şöyle der:

"Ak-Han'ın oğluna, Ak kır atlı Altın Tayçı desinler!
Ak kır atın koştuğu bozkırda sular eksik olmasın!
Altın Tayçı'nın sürdüğü yerde, elgün eksik olmasın,
Güçlüler seni alt etmesin,
Alpler seni yenemesin!
(Arıkan, 2003: 117)

Köroğlu Destanı'nın Türkmen varyantında Cıgâlı Bey, çocuğa ad vermek için bütün Çandibil halkını davet eder. Büyük bir toy verir, halktan çocuğa ad vermelerini ister. Herkes, falan olsun, filan olsun dedikleri sırada molla kılıklı birisi gelir ve şöyle der: "Bu çocuk Allah'ın bize bağışı, bize gönderdiği bir kul. Bu yüzden onun adı Tanrikulu olsun" der. Bir başka ihtiyar, bu çocuk karanlıktan geldi, onun adı Rövşen olsun der. Herkes bir isim söyler, fakat Rövşen adı uygun görülür. Ancak o sırada biraz uzakta duran fakir, ihtiyar bir adam, "siz bu çocuğa yeni bir ad arayıp durursunuz. Herkes aklına geleni söylemesin. O çocuk dünyaya gelirken adı ile gelmiş, onun adı Göroğlu'dur der. (Ekici, 2004: 146, 147). Destanın Uygur varyantında kahramanı mezarda bulan Kamber Velî ad verir. Bu oğlan mezarda (görde) doğduğu için bunun adı Göroğlu olsun der (Ekici, 2004: 313).

Türklerin İslam Dinini tam olarak özümsemeleriyle birlikte destan, halk hikâyesi ve menkıbe gibi türlerde kahramana ad verme görevi, temelde birtakım hususiyetlerini korusa da artık Ak Saçlı Tanrı ya da Ak Saçlı İhtiyardan alınarak yeni dinde kutsal sayılan peygamber, pir, derviş, Hz. Ali, Hızır veya evlialardan birine verilmiştir.

Bu anlamda Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nde kahramana ad verme bahsi destanlarda olduğundan çok daha kısa ve artistik üsluptan yoksun olarak anlatılmıştır. Kahramanın babası Sultan İbrahim, çocuğun yüzünün nurundan âlemin aydınlandığını, ayın on dördüne benzeyen bir oğlu olduğunu görür ve pek çok eğlenceler yapıp adını Bektaş verir.

Kahramana, babasının verdiği Bektaş adı dışında Hacı ve Hünkâr adlarının da verildiği görülmektedir. Hacı ve Hünkâr adları kahramana bir kerametten sonra verilen adlar olarak görülmektedir. Bu durum, Türk destanlarında geçici olarak ad alan bir çocuğun bir kahramanlık yapmasından sonra gerçek adını alması gerektiği düşüncesine dayanır. İslam dini tesiriyle kan dökerek ad almak cari olmaktan çıkarıldığı için yeni dinin düşünce biçimine göre kahraman keramet göstererek bu adı almaya hak kazanır. Velâyetnâme'ye göre kahramana hünkâr ve hacı adları hocası ve şey-

hi Lokman-ı Perende tarafından bir kerametten sonra verilmiştir (Duran, 2007: 82, 85).

1.1.4. Kahramanın Olağanüstü Büyümesi ve Eğitimi Motifi

Türk destancılık geleneğinde kahramanlar çok hızlı büyür. Bu durum, Er Soltonoy Destanı'nda şöyle anlatılır: "Bala tuulgandan kiyin cıyırma kündö külöt. Eki ayda özünçö cerge olturat. Üç ayda emgektep, beş ayda temdendep¹²⁰ butu basıp, boy kelbeti on segizdegi cigittey bolot. Tokuz ayda tili çıgıp süylöy baştap akılı ondogu baladan kalışbayt. Eki caşka çıkanda es, akılı kirip özünçö önör üyrönö baştayt: *Çocuk doğduktan sonra yirmi günde güler, iki ayda kendi kendine yere oturur, üç ayda emekler, beş ayda ayaklarının üzerine durup boyu on sekiz yaşındaki yiğit gibi olur. Dokuz ayda dile gelip akılı on yaşındaki çocuktan geri kalmaz. İki yaşına çıktığında akılı başına gelip kendi kendine zanaat öğrenmeye başlar* (Çeribaş, 2010: 183). Oğuz Kağan Destanı'nın Ebu'l-Gazi Bahadır Han varyantında Oğuz Kağan, bir yaşında kendi adını kendi verir, dili açılmaya başladığında hep Allah Allah nidaları ile dolaşır (Ebulgazi Bahadır Han, 1974: 26, 27; Togan, 1983: 18). Dede Korkut'ta Beyrek boyunda Beyrek'in büyümesi "beş yaşına girdi, beş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on beş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlı, çal-karakuş erdemli bir güzel yahşi yiğit oldu" şeklinde kayıtlıdır (Ergin, 1997: 118). Manas Destanı'nın Radloff varyantında Manas, on yaşında ok atar, on dört yaşında karargâh çalkalayıp han olur, Kokon'dan atmış aygır, yüz kunan çevirir, Buhara'da seksen baytal alır (Yıldız, 1995: 540). Sagımbay Orozbekov varyantında ise Manas daha çocukken "bazı günler durmadan yıkanır, helal-haram bilmez, kutsal mezarlıklarda oynar, mezarları yıkar, dervişleri döğer, bir tulum kırmızı bir dikişte içer, Çinlileri görse döver, eline ne kadar para geçse harcar" (Musayev, v.d., 1995: 174, 175). Köroğlu Destanı'nın Türkmen varyantında Köroğlu, keçiyi emerek hayatta kalır. Rövsen, az zamanda dil öğrenip söz sohbet etmeye başlar. Yedi yaşına gelince okula başlar. Okulda gelene vurur, gidene vurur, hocası derse geç kalınca yapmadığını bırakmaz. Sonunda hocayı mescitten kaçıır (Ekici, 2004: 147). Destanın Uygur varyantında Göroğlu, emdiği atla birlikte saraya götürülür, atı emerek büyür. Dört yaşında okula verilir. Yedi yaşına kadar okula gider ve okuma yazma öğrenir (Ekici, 2004: 314). Kırgızların Er Soltonoy Destanı'nda Temir Han ve Bolot Han'ın eğitimleri şöyle dile getirilir: *Temir Han on törttö Bolot Han ondo. Bular Kırgız mektebin bütüp cana Arap, Kalmak, Kitay¹⁷⁰ cana başka bolup tört türlü tildi suuday bilişet. Ir, komuz cagınan bütün Kırgızdın*

önörpozdorunun aldı bolot: Temir Han on dört yaşında, Bolot Han on yaşında. Bunlar Kırgız mektebini bitirip Arap, Kalmuk, Çin v.b dilleri su gibi biliyorlardı. Şiir, kopuz yönünden de bütün Kırgızlar içinde en ustalardan biriydiler [Çeribaş, 2010: 184 (orijinal metin 13. Satır)]. Manas Destanı'nın Sagımbay Orozbekov varyantında dönemin sosyo-kültürel yapısı içinde eğitimden neyin anlaşıldığı ve nesillerden gelecekte neler beklendiği çok güzel özetlenmiştir:

Til azar deymın dinge kas.	<i>Dine düşman söz dinlemez diyorum,</i>
Mal azabın balağa,	<i>Çobanlık eziyetini çocuğa,</i>
Bir tattırıp körölü.	<i>Bir çektirip görelim.</i>
Cayloodogu koyçuga,	<i>Yayladaki çobana,</i>
Altı ay malay bereli.	<i>Altı ay uşak verelim.</i>
Erkeletip olturbay,	<i>Şımartmadan,</i>
Katıktırıp körölü.	<i>Sağlamlaştırıp görelim.</i>
Söz aytuuga çatıksın,	<i>Söz söylemeyi öğrensin,</i>
Söögü bışıp katıksın.	<i>Kemiği olgunlaşsın.</i>
Maldın barkın bilgizip,	<i>Malın değerini öğretip,</i>
Malay kılıp kirgizip.	<i>Uşak olarak verelim.</i>
Düyükü barkın bilgizip.	<i>Dünyanın değerini öğrensin</i>
(Musayev, v.d., 1995: 175).	

Görüldüğü üzere destanlarda, yerleşik hayatla atlı-göçebe hayatın eğitim açısından farklı şekilleri ve metotları önerdiği görülmektedir. Atlı-göçebe zamanlarında teşekkül etmiş veya atlı-göçebe hayatı devam ettiren Türk boylarında destan kahramanları informal eğitimden geçmekte, eğitimin amacı da insanın iç dünyasına değil dış dünyaya nizam verme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu eğitimde insan, dışardan gelebilecek zorluklara karşı fizikî olarak olgunlaştırılmak istenmektedir. Bu nedenle Oğuz Kağan Destanı'nda kahraman o günkü şartlar içinde cari olan avcılık zanaatını öğrenir. Manas Destanı'nın Sagımbay varyantında Manas, yaptığı yaramazlık ve taşkınlıklar yüzünden bir çobanın yanına uşak verilerek bu özellikleri giderilmeye çalışılır, onun doğa ile mücadele ederek pişmesi istenir. Destanı'nın Radloff varyantında ise Manas, on yaşında ok atmaya, on dört yaşında karargah sallamaya ve etraftaki düşman topluluklardan at almayı öğrenir. Er Soltonoy Destanı'nda da Temir Han ve Bolot Han, şartlar gereği mektepte okurlar, Kalmuk, Kıtay dillerini öğrenirler, şairlik sanatında da Kırgızlar arasında meşhur olurlar. Köroğlu'nun Uygur varyantında çocuk dört yaşında eğitime başlar (Kutadgu Bilig'de de çocuk eğitiminin başlama

yaşadır), yedi yaşına kadar okumayı yazmayı öğrenir. Türkmen varyantında ise yedi yaşında okula başlar, sohbet etmeyi öğrenir, dinî eğitimden geçer.

Velayetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî’de kahramanın eğitimi yerleşik hayata geçmiş Türk boylarının destanları ile paralellik arz ederken atlı-göçebe hayatın tesirlerini onda hemen hemen hiç göremeyiz. Atlı-göçebe yaşamda kahraman ailesine, boyuna karşı sorumludur ve mücadelesi ya doğaya ya da dışarıdan gelebilecek başka tehlikeleri bertaraf etmeye yöneliktir. İslam dinini kabul etmiş, yerleşik yaşama geçmiş Türklerde kahramanın mücadele biçimi değiştiği gibi mücadelesine yönelik hedeflerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Atlı-göçebe yaşamda çok daha küçük hedeflerle mücadele eden kahraman, artık büyük hedeflerin adamıdır. Hem dünyaya hem de kendisine nizam vermek durumundadır. Bunu gücüyle ve kılıcıyla değil akıl, sağduyu ve bilgisiyle yapmak zorundadır, bu nedenle din ulusu sayılan keramet ehli bir kişiden ders almak zorundadır. At binmesine, kılıç kuşanmasına gerek yoktur, düşmana karşı sabırsız değildir, kendisini över, övermesinden de hoşlanmaz. Onun atı kendinde doğuştan var olan keramet yeteneği, kılıcı ise kitabıdır.

İşte bütün bu nedenler destanlara göre velayetnâmelerde kahramanın eğitiminin hangi şartları haiz olduğunu göstermektedir. Yeni kahraman tipi (alperen) bu şartlar altında eğitim alacaktır. Hacı Bektaş-ı Velî de alperen tipi olarak babası tarafından ehl-i ilm bir kişiye verilmek istenir. Ulu kişiler tavsiyesi üzerine ilm ehli, velayet sahibi, kâmil bir kişi olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî’nin halifelerinden Şeyh Lokman-ı Perende’ye verilir. Şeyhin yanında derslere başlayan Hacı Bektaş parlak bir zekâyâ, yüksek bir sezgi gücüne sahip olarak hocasının ne söylediğini anladığı gibi ne söyleyebileceğini de sezmektedir. Destanlarda kahramanın çocukluğu, nasıl bir insan olacağı, kan dökücü özellikleri ve toplumun ondan beklentileri ayrıntılarıyla tasvir edilirken velâyetnâmelerde kahramanın çocukluk yılları hiç anlatılmadığı gibi, çocukluğundaki faaliyetlerine dair herhangi bir malumata da rastlanmamaktadır. Anlatıda doğum bahsi bittikten sonra hemen eğitim bahsine geçilmektedir. Çocukluk dönemine dair birkaç söz daha sonra Hacı Bektaş’ın vasıflarının anlatıldığı bölümde söylenmektedir. Burada da kahramanın çocuklarla oyun oynamadığı, o çağlarda bile türlü kerametler gösterdiği, dilinden türlü hikmetli sözler işitildiği, dünyaya karşı meylinin hiç olmadığı anlatılmaktadır. Bu durum aslında yeni kahraman tipine çok uygundur. Atlı-göçebe topluluklarda toplumun içinde ve her yerde ve her zaman aktif, kavga ve çekişmeye karşı ilgili kahraman modeli

yerine yerleşik hayatta toplumdan daha uzak, kendi dünyasına dönük, kavga ve çekişmeden uzak bir kahraman modeli ortaya çıkmıştır ki Hacı Bektaş'ın hayatı da buna tam uyum göstermektedir.

1.2. Diğer Motifler

1.2.1. Şekil Değiştirme Motifi (Don Değiştirme Motifi)

Şekli değiştirme Türk destan, menkıbe, masal ve efsanelerinde sık sık rastlayabildiğimiz motiflerden biridir. Daha çok efsane, masal ve menkıbelerde tesadüf edilen bu motifin varlığı büyük oranda Şamanist telakkiye dayanmaktadır. Bu telakkiye göre mevcut her varlığın bir gücü ve ruhî yönü vardır. Şeklen farklı görünseler de varlıklar arasındaki bu ortaklıklar, bazı şekil değişikliğine yol açarlar. Yine Şamanist telakkiye göre, her şamanın ve insanın bir iya kıl/emeget (hayvan ata)'sı bulunduğu kabul edilmektedir. Altaylar bu hayvan ataya "töz" adı verirken, Kırgız ve Kazaklarda buna karşılık "arbak" tabiri kullanılır. Yakutlara göre iya kıl şamanın herhangi bir hayvanda tecessüm ettiği candır.

Türk inanç sisteminde ruhlar genellikle kuş şeklinde tasavvur edilmiştir. Bu nedenle ölümü anlatmak için (kergek boldu/ uçup gitti) şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bu inanç şekil değiştirme (don değiştirme) motifinin temel unsurlarından biri haline gelmiş, kahramanlar çoklukla kuş donuna girmişlerdir.

Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî'de kuş şekline girme motifinin yaygın olduğu görülmektedir. Buna göre Hacı Bektaş, Hoca Ahmet Yesevî'nin nefes oğlu Kutbiddin'i kurtarmak için şahin donuna girer (Duran, 2007: 125). Hacı Bektaş, Yesevî'nin oğlu Kutbiddin'i babasına doğan donunda gönderir (Duran, 2007: 130). Kâfirleri dize getirdikten sonra güvercin donuna girip Horasan'a gitmiştir (Duran, 2007: 157). Menkıbede Hacı Bektaş-ı Velî Anadolu'ya güvercin donuyla gelmiş, onun güvercin donuyla Anadolu'ya geldiğini gören Anadolu erenleri, doğan donuna girerek onu karşılamışlardır. Bunu gören Hacı Bektaş insan donuna girerek Hacı Toğrul'u perişan etmiş, Rum erenlerine velayet gücünü göstermiştir (Duran, 2007: 177, 178). Hacim Sultan Velâyetnâmesi'nde de Hacim Sultan'ın Hacı Bektaş'la birlikte Anadolu'ya güvercin donunda geldiği kayıtlıdır (Ocak, 1983: 167). Sultan Sucâuddin menkıbesinde de Sultan Sucâuddin, kendisine kurban olarak bir koyun vermeyen sürüye şahin donunda saldırmıştır (Ocak, 1983: 167). Velâyetnâmede Hacı Bektaş'ın Ahmet Yesevî'nin oğlu Kutbiddin'i

kurtardıktan sonra Bedehşan halkını islam'a davet etmesi ve bunun kabul etmeyenlerin üzerine ejderhayı göndermesi, ejderhanın halkı perişan ettikten sonra göğe çekilmesi tanrı-ejderha paralelliğine işaret olarak kabul edilebilir.

Kuş donuna girme motifine Türk destanlarında da sık sık rastlanmaktadır. Dede Korkut'ta Deli Dumrul Boyu'nda Azrail al kanatlı Azrail olarak tavsif edilir (Ergin, 1997: 178). Azrail'i Deli Dumrul kılıcıyla doğramak isteyince Azrail gögerçin (güvercin) olup pencereden uçara gider (Ergin, 1997: 179). Oğuz Kağan Destanı'nda görülen Bozkurt motifi, çoğu bilim adamı tarafından hayvan ata inancının bir şekli olarak görülmüş, Bahaeddin Ögel, Namık Arslan gibi bilim adamları da bozkurdun sık sık "gök yeleli, gök tüylü" olarak tavsif edilmesinden ve gök kelimesinin göğün olduğu kadar Tanrı'nın da bir sembolü olmasına dayanarak bozkurtla Tanrı arasındaki ilişkiyi gösterdiğini, Tanrı'nın bozkurt suretinde tecelli ettiğini iddia etmişlerdir (Ögel, 1998: 42; Aslan, 2010: 74). Şor destanlarında kahramanların taş dağa, yüzüğe, yumurtaya ve bite dönüştüğüne şahit olunmaktadır (Ergun, 2006: 103), Tıva, Hakas, Şor, Altay destanlarında yeraltına giden kahramanların sık sık kendisi Keloğlan kılığına, atı da uyuz ve cılız bir at donuna girdiği bilinmektedir (Ergun, 2006, Ergun, Aça, 2004, Ergun, 1997, Dilek, C. I, 2002, Dilek, C. II, 2007, Dilek, C. III, 2007). Dede Korkut Destanlarından Beyrek Boyu'nda Beyrek'in nişanlısı Banı Çiçek'in düğününe ozan kılığında gelmesi, arkaik destanlarda görülen şekil değiştirme motifinin orta zaman Türk destanlarında aldığı şekil olarak kabul edilebilir.

1.2.2. Rüya Motifi

Rüya, Türk dünyası destan, hikâye ve masallarında en yaygın motiflerden biridir. Ebu'l-Gazi Han'ın Oğuz Kağan Destanı'nda Keranca Hoca'nın oğlu Toğurmuş bir gece rüyasında göğsünden üç ağacın yeşerip çıktığını, sonra da budaklanıp yapraklandığını görür. Toğurmuş, sabah kalkar Miran Kâhin'e rüyasını yorumlatır. Miran Kâhin de bu rüyayı hiç kimseye söyleme, bu iyi bir rüyadır dedi (Ergin, 1974: 77). Aynı rüya, Reşideddin Oğuznâmesi'nde de bulunmaktadır (Togan, 1982: 17, 73). Dede Korkut'ta Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Yigenek, bir düş görür. Düşünü yoldaşlarına uzun uzun uzadıya anlatır (Ergin, 1997: 201, 202, 203). Yigenek'in bu rüyası da diğer rüyalar gibi gelecekle ilintili olup realist rüya çeşidindedir. Manas Destanı'nın Sagımbay Orozbekov rivayetinde Cakıp'ın eşi Çıyırđı, rüyasın-

da aksakallı bir kişi görür. Aksakal, Çıyırđı'ya bir ak elma, bir de kızıl elma verir. "Altmış kulaç ejderhaya, at yerine bin", der. Elma yiyen Çıyırđı'nın içinden ejderha çıkıp ay-âlemi sorar, Çıyırđı'nın boyu yüz otuz kat daha uzar. Aynı şekilde Cakıp da düşünde "seslense kuştan başka sesi var, kuyrukbaşı parlarsa kuğudan apak tüyü var, alp karakuş sureti var..." diyerek eşi Çıyırđı'ya düş gördüğünü söyler. Çıyırđı da Cakıp'ın düşünüyü iyiye yorarak kendisinin de düş gördüğünü anlatır ve kırk elli mal kesip toy vereyim, der. Bunun üzerine öfkelenen Cakıp dışarı çıkar. Baksa ki sarı yıldız çıkıp sabah olmuştur. Cakıp, Bakdöölöt'ün evine doğru yöneldiğinde gaipten bir ses "atake, mal için kaygırıp, alganındı nege kapa kıldın (*babacığım, mal için neden kaygılanıp, eşini üzdün?*)" der. Cakıp, eşi aklına gelip eve yöneldiğinde Bakdöölöt ardından yetişip bir düş gördüğünü anlatır (ME, II. T., 1995: 7). Destanın Sayakbay Karalayev varyantında düş sadece Cakıp tarafından görülür (ME, II. T., 1995: 8). Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı'nda altı rüya bulunmakla birlikte Yusuf Beg'in rüyası içinde Hz. Ali, Hızır-İlyas ve Kırkları barındırması bakımından en kayda değer olanıdır (Özkan, 1987: 134-142). Alpamiş Destanı'nın Özbek rivayetinde Kongrat boyunun beyleri olan Baybörü ve Baysarı adlı kardeşlerin rüyalarına giren derviş, onlara birer çocukları olacağı müjdesini verir, akabinde Alpamiş ve Barçın doğar (Mirzamahmudov, 1985). Kazakların Er Sayın Destanı'nda Er Sayın, savaştan önce rüya görerek bu rüyayı uğursuzluğa yorar (Aça, 1998: 335). Anadolu Âşık Edebiyatında, sade kişilikten sanatçılığa geçişte, rüya önemli bir yer teşkil etmekte olup "badeli âşık" dediğimiz âşık tipleri bu kompleks rüyadan sonra dilleri çözülerek söylemeye başlarlar. Bu tip rüyalar, şekil hususiyetleri bakımdan İslâmi nitelik kazansalar da Türk kamlık geleneğinin Anadolu'daki şekli durumundadır (Günay, 1993: 46).

Destan türünde rastladığımız bu rüyalar ister erkek isterse kadın tarafından görülsün çoğunlukla çocuk ya da başka bir doğuşun varlığına (devlet gibi) işaret olarak kabul edilmektedir. Aynı simgeler etrafında cereyan eden (görülen) ve aynı neticeler doğuran bu rüyalar ortak Türk kültürünün ve Türk anlatı geleneğinin devamlılığını ve yaygınlığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu tip rüyalara Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nde de birkaç yerde tesadüf edilmektedir. Bunlardan ilki Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğmadan önce annesinin gördüğü rüyadır. Rüya, gelecekte haber verme özelliği ile realist rüya çeşidindedir. Rüyasında Hatem Hatun hiç ağrı ve acı çekmeden kolaylıkla bir evlat dünyaya getirdiğini görür (Duran, 2007: 76, 77). Velâyetnâme'de ikinci rüya, yine realist türde Kadıncık Ana'nın

gördüğü rüyadır. Rüyasını kocası İdris'e anlatır. Kadıncık Ana (Kutlu Melek) rüyasını şöyle anlatır: On dört gecelik bir dolunayın eteğimden koyuma girdiğini gördüm. Yakamdan çıkmak istedi, iki yakamı tuttum. İki sefer benimden çıkmak istedi, yenlerimi de tuttum. Bu sefer eteğimden çıkmak istedi, yere oturdum, o anda korkup uyanıverdim. Bunun üzerine İdris, güneş enbiyaya, ay evliyaya işaret eder. Anladığım bildiğim budur ki bir çocuğun dünyaya gelecek, Evliyaullah'tan olacak. Yalnız Allah ehli olan birinin gelip sana safa-nazar himmet etmesi gerekecek ve onun himmeti bereketiyle bu dünyanın ve ahiretin mamur olacak, der (Duran, 2007: 213).

1.2.3. Şölen (Toy) Motifi

Türk destanlarında doğum, ad alma, evlenme gibi geçiş dönemlerinde ve savaş, av öncesi ve sonrası sevinç ve kutlama gerektiren dönemlerde toy verildiği görülmektedir. Türk destan ve hikâyelerinde toy sırasında dua ederek çocuk isteme de yaygın motiflerden birisidir. Bu anlamda Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek Boy'unda Kam Püre ile Pay Piçen dua ederek evlat sahibi olmak isterler (Ergin, 1997: 116-153). Aynı motife Tahir ile Zühre'nin bazı varyantlarında (Türkmen, 1983: 39), Kerem ile Aslı Hikâyesinde (Duymaz, 2001: 272), Manas Destanı'nda (Manas Ensiklopediya, I, 1995: 283), Alpamış Destanı'nın Özbek (Ergün, 1998: 50) ve Kazak varyantlarında (Kazak Halk Adabiyatı-Ertegi, 4. Tom, 1989: 271-272) da görmek mümkündür.

Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî'de şölen motifi, destan ve halk hikâyelerinde görüldüğü gibi çocuksuz anne-babanın çocuk sahibi olmalarından önce, sonra ve ad koyma sırasında gerçekleşmektedir. Velâyetnâme'de ilk şölen Hacı Bektaş-ı Velî'nin babası Sultan İbrahim'in dünyaya gelmesi sırasındadır. Anlatıda bu durum toy olarak verilmese de "Musa-yı Sâni, çocuğu görünce çok mutlu oldu. Fakir fukaraya çeşitli ih-sanlarda bulundu, o kadar para harcadı ki halayıkları zengin oldu, çocuğa uzun süren bir hasretten sonra kavuştukları için büyüklerin bazıları adını Sevinç, bazıları da Güvenç verelim dediler (Duran, 2007: 70)" şeklindeki ifadelerden çocuğa ad verilmesi sırasında büyük bir şölen yapıldığı anlaşılmaktadır.

Velâyetnâme'de ikinci şölen Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğmadan önce çocuksuz anne ve babanın verdiği şölen tipindedir. Eserde bu bölüm "din büyüklerinin, âlimlerin, kâmil, hafız, derviş ve fakir fukaranın çağrılıp çocuk olması için dua edilmesi, Kur'an okunması ve gülbengler çekilmesi (Duran,

2007: 74)" şeklinde anlatılmaktadır, şölenin bir hafta sürdüğü ve Sultan İbrahim'in herkese hadsiz altın ve gümüş bahşişler verdiği görülmektedir. Velâyetnâme'de üçüncü şölen, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ad verilmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Eserde bu şölene dair herhangi bir tasvire rastlanmasa da "pek çok eğlence yapıp adını Bektaş verdiler (Duran, 2007: 77)" kaydının görülmesi kahramana Bektaş adının büyük bir şölenden sonra verildiğine işaret etmektedir.

1.2.4. İmtihan Motifi

İmtihan motifi, Türk destan, hikâye ve masallarında, özellikle halk hikâyelerinde (âşık konulu hikâyelerde) en sık görülen motiflerden biridir (halk hikâyelerinde imtihan motifi için bk. Aslan, 2001: 5-14). İmtihan motifi, Türk anlatı geleneğinde imtihanlar güç, cesaret, sadakat, beceriklilik, hüner, sabır şeklinde çeşitlendirilebilir. Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı'nda da Gözel Şah, kendi şairi Gökçek Şahır ile Yusuf Beg'i imtihana çağırıp atışma yaptırır (Özkan, 1987: 135, 136).

Dede Korkut'ta Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı'nda Bamsı Beyrek kâfir kalesinden kurtulduktan sonra garip ozan kılığında yurduna gelir. Yalançı Oğlu Yaltaçuk'la evlenmek üzere olan sözlüsü Banı Çiçek'e şöyle seslenir ve Banı Çiçek'i sadakat imtihanından geçirir:

*"Beyrek gideli bam bam depe başına çıkdun mı kız
Karmanup dört yanuna bakdın mı kız
Kargu kibi kara saçun yoldun mı kız
Kara gözden acı yaşun dökdün mi kız
Güz alması kibi al yanağın yırtın mı kız
Sen ere varursın altun yüzük menümdür vir maña"* der
(Ergin, 1997: 148).

Kahramanların manen ve madden denenmesine Dede Korkut'ta Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da (Ergin, 1997: 153-166) da rastlamak mümkündür. Destanda Kazan Bey, oğlu Uruz'un kahramanlığını görmediğinden yakınır ve onun cesaretini ve kuvvetini görmek ister. Babasından acı sözler duyan Uruz, çok öfkelenir ve düşmanla savaşmak için izin ister (Ergin, 1997: 159). Dede Korkut'ta Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyı'nda Kanlı Koca düşman yurduna kız almayan giden Kan Turalı'yı şu cümlelerle yolundan çevirmek ister ve kahramanın yüreğini yoklar:

*"Oğul sen varaçak yirün
Tolamaç tolamaç yolları olur
Atlu batup çıkamaz anuñ balçığı olur
Ala yılan sökemez anuñ ormanı olur
Gök-ile pehlu uran anuñ kal'ası olur
Göz kakuban köñül alan anuñ görklüsi olur
Hay dimedin baş getüren cellâdı olur
Yağrınında kalkan oynar yaylası olur"*

(Ergin, 1997: 186) dese de Kan Turalı, bu kadar işten korkan yiğit mi olur, yiğide korku vermek ayıp olur" (Ergin, 1997: 187) diye cevap verir. Bunun üzerine Kan Turalı'ya izin verirler, Kan Turalı anne-babasının elini öpüp yurdunun duasını aldıktan sonra yola çıkar. Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı'nda Segrek kardeşi Egrek'i kurtarmak için düşman yurduna gitmek istediğinde anne ve babası buna engel olmaya çalışır (Ergin, 1997: 128, 129).

Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî'de imtihan motifi, cesaret, sadakat, güç, sabır ve beceriklilik imtihanları şeklinde değil, kahramanın daha çok keramet göstermesi şeklindedir. Bu açıdan bu imtihan şeklinin beceriklilik imtihanına yakın olduğu, kahramandan bir beceri istendiği şeklinde yorumlanabilir. Eserin bir propaganda eseri olması, yerleşik hayata geçilmesi, yaşam felsefesini daha çok İslâmî inanç ve uygulamaların belirlemesi ister istemez böyle bir netice ortaya çıkarmıştır. Eserde keramet imtihanına sık sık tesadüf edilmektedir. Bunlardan birisi Kırşehir beyi Nurettin Hoca'nın onu imtihan etmesi sırasında gerçekleşir. Onun velî olup olmadığından şüphelenen Nurettin Hoca, yanındakilere su getirin abdest alıp namaz kılalım der. Hizmetkâr eline maşrapa alıp Üçpınar'dan su doldurur. Getirip Hz. Hünkâr'ın önüne koyar. Hünkâr o maşrapayı alıp avcuna suyu döktüğü anda elindeki su kan rengine döner Keramete inanmayan Nurettin Hoca, maşrapadaki suyu döker ve pınardan tekrar doldurur. Bu su da Hünkâr'ın avcunda kıpkızıl kan ve gök rengi irin olur (Duran, 2007: 237). Velâyetnâme'de bir başka imtihan, İdris'in kardeşi Sarı ile Hünkâr arasında gerçekleşir. İdris'in işi önemli bir iş olduğundan hayvanlarına çobanlık yapan Hünkâr'dan Sarı da öküzlerine bakmasını ister. Hünkâr, ben senin öküzlerine bakamam, kurtlar yerse mesuliyet almam, şu taşlar şahit olsun, der. Sarı, Hünkâr'ın bu sözlerine rağmen öküzleri sürüye katar ve öküzlerini de kurtlar yer. Bunun üzerine Hünkâr'a iftira atarak, benim öküzlerime bakmadı, kurda yerdirdi, ödesin der. Hünkâr, huzurda bulunan

halkı Beştaş'a davet eder. Taşlardan şahitlik etmelerini ister, taşlar da dile gelip Sarı ile Hünkâr arasında geçen konuşmaları nakleder (Duran, 2007: 242-249).

Sonuç

Sözlü halk edebiyatı ürünleri nesilden nesle gelenekler yoluyla aktarıla gelmiştir. Bu geleneklerden biri de anlatı geleneğidir. Türk anlatı geleneği adı verdiğimiz bu gelenek, masal, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde daha sıkı kurallara bağlı olarak devam etmiş, en güzel örneklerini de estetik ve muhteva bakımından diğer türlerden daha üstün sayılan destancılık geleneğimizde göstermiştir. Bu bakımdan destanlar, anlatım geleneğinin inkişafa erdiği, kemal derecesine ulaştığı ender türlerden biridir.

Türk destancılık geleneği, bu türler içinde yapı ve muhteva bakımından en çok halk hikâyelerine ve menkıbelere tesir etmiş, özellikle menkıbe türüne dâhil ettiğimiz velâyetnâmeler muhteva, tematik yapı, tip ve anlatım teknikleri bakımından orta zaman Türk destanlarından çokça etkilenmiştir. Bu bağlamda Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi de tematik yapı özellikleri bakımından başta Oğuz Kağan Destanı'nın Reşideddin ve Ebulgazi Bahadır Han varyantları olmak üzere Köroğlu, Dede Korkut, Alıp Manaş, Alpamış, Manas, Dede Korkut gibi Türk destanlarıyla benzer özellikler sergilemektedir. Hatta Oğuz Kağan Destanı ile sadece tematik yapı özellikleriyle değil, anlatım tekniği, dil ve üslup hususiyetleri, tipler bakımından da benzer özellikler göstermektedir. Bu durum, bizleri velâyetnâmelerdeki anlatımın Oğuznâmecilik geleneğine bağlı olarak teşekkül ettiğine işaret etmesi yanında, Türklerin yaşam şartlarına ve zamana göre bazı değişiklikler olsa da kuralları oluşmuş, devamlığı olan ve halk tarafından benimsenmiş bir anlatı geleneğine sahip olduğunu da göstermektedir. Bu geleneği hem Türkistan hem de Anadolu coğrafyasında ortaya çıkmış ürünlerde görebilmemiz, Türk kültürünün hem süreklilik yeteneğine haiz olduğuna, hem de kendisini zaman ve şartlara göre yenileyebilme yeteneğinin varlığına işaret etmektedir.

Kaynaklar

Aça, Mehmet, *Kozı Körpeş- Bayan Sulu Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, SÜ SBE DT, Konya, 1998.

Ahmet Eflâkî, *Menakıbu'l-Arifin*, (çev. Tahsin Yazıcı), MEB, İst., 1973.

Arıkan, Metin, *Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, İzmir, 2003.

- Aslan, Namık, " Kurt Motifinin Türk Menşe Efsanelerindeki Anlamı Üzerine" *Milli Folklor*, Y.22, S.87, 2010.
- Aşıkpaşazade Tarihi, (hzl. H. Nihal Atsız), KB Yayınları, Ank., 1985.
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İst., 1995.
- Coşan, Mahmut Esat, *Hâcî Bektâş-ı Velî*, Seha Yay., İstanbul, 1995.
- Çeribaş, Mehmet, *Kırgız Türklerinin Destancılık Geleneği ve Er Soltonoy Destanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ank., 2010.
- Çobanoğlu, Özkul, *Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yay., Ank., 2003.
- Dilek, İbrahim, *Altay Destanları*, C. I, TDK Yay., Ank., 2002.
- , *Altay Destanları*, C. II, TDK Yay., Ank., 2007.
- , *Altay Destanları*, C. III, TDK Yay., Ank., 2007.
- Duran, Hamiye, *Velayetnâme (Hacı Bektâş-ı Velî)*, Diyanet Vakfı Yay., Ank., 2007.
- Duymaz, Ali, *Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2001.
- Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, (hzl. Muharrem Ergin), Tercüman 1001 Eser Serisi, İst, 1974.
- Ergun, Metin, *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş*, KB Yay., Ank., 1998.
- , *Şor Kahramanlık Destanları*, Akçağ Yay., Ank., 2006.
- Ergun, Aça, *Tıva Kahramanlık Destanları*, C. I, Akçağ Yay., Ank., 2004.
- Ekici, Metin, *Türk Dünyasında Köroğlu*, Akçağ Yay., Ank., 2004.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı-I*, TDK Yay., Ank., 1997.
- Gündüz, Tufan, "Hacı Bektaş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan Velâyetnâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2010.
- Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ank., 1993.
- İbrayev, Şakir, *Destanın Yapısı*, (Akt. Ali Abbas Çınar), AKM Yay., Ank., 1998.
- Kazak Halk Adabiyatı-Ertegi, 4. Tom, Alma-Ata, 1989.
- Kırgız Destanları VI, (Manas Destanı), (hzl. Fikret Türkmen, Şurubu Uraimova), TDK Yay., Ank., 2007.
- Manas: Kırgız Elinin Baatırdık Eposu, I. Kitep, (hzl. S. Musayev, K. Kırbaşev, A. Caynakova, B. Sadikov), Kırgızistan Basması, Bişkek, 1995.
- Manas Ensiklopediyası, I. Tom, Bişkek, 1995.
- Manas Ensiklopediyası, II. Tom, Bişkek, 1995.
- Alpomış, Rüstamhon, (hzl. İ. Mirzamahmudov), Adabiyat va Sanat Neşritayı, Taşkent, 1985.

- Ocak, Ahmet Yaşar, *Bektâşî Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Yay., İst., 1983.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. I, TTK Yayınları, Ank., 1998.
- Özkan, İsa, *Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ank., 1987.
- , *Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı*, KB Yay., Ank., 1989.
- Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük*, tdkterim.gov.tr/bts/(06.11.2011).
- Togan, Zeki Velidi, *Oğuz Kağan Destan (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)*, Endurun Kitabevi, İst., 1982.
- Türkmen, Fikret, *Tahir ile Zühre*, KB Yay., Ank., 1983.
- Yıldırım, Dursun, *Türk Bitiği*, Akçağ Yay., Ank., 1998.
- Yıldız, Naciye, "Menkıbe Md.", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.2, AKM Yay., Ank., 2002.
- , *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, TDK Yay., Ank., 1995.

